

letnik VII
številka
2

jezik
in
slovstvo

1961/62

Jezik in slovstvo

Letnik VII, številka 2

Ljubljana, 25. novembra 1961

List izhaja od oktobra do maja vsakega 25. v mesecu (osem števil)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Tiska Časopisno podjetje »Celjski tisk« v Celju

Uprava revije »Jezik in slovstvo« (Ivo Graul) Ljubljana, Titova 11

Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Ureja prof. Boris Merhar (Ljubljana, Ločnikarjeva 9) z uredniškim odborom

Rokopise in dopise pošiljajte na njegov naslov

Naročila in vplačila sprejema uprava revije »Jezik in slovstvo« v Ljubljani,
Titova 11, tekoči račun pri NB 600-11-5-80 v Ljubljani

Letna naročnina 700 din, polletna 350, posamezna številka 100 din;
za dijake, ki dobivajo list pri poverjeniku, 500 din;
za tujino celoletna naročnina 1000 din

Vsebina druge številke

Prof. dr. Bratko Kreft	Osebnost Frana Kidriča	33
Boris Urbančič	O kriterijih pravilnosti v knjižni slovenščini	36
Rudolf Kolarič	Določni in nedoločni spolnik v slovenščini	40
Jože Šifrer	Seminarske metode dela pri pouku materinščine v gimnaziji in nove naloge slavista z uvedbo diplomskih nalog	44

Ocene, poročila, zapiski

Dr. France Goršič	Purizem in pravniški jezik	50
Jože Pogačnik	Monografija o slovanskem preporodu	53
Stane Suhadolnik	Pomorska slovenščina	55
Ferdo Gestrin	Prispevek k razlagi imena Tavčar	58
J. Š.	V tolažbo in pouk	59
Marija Jamar	Nekaj misli ob delu pedagoške sekcije na III. kongresu Zveze slavističnih društev	60
*	Jezik je treba popravljati pri vseh predmetih	62
Janez Logar	Bibliografija slovenske literarne zgodovine	62
	V oceno smo prejeli	64
Janez Logar	Tajniško poročilo na občnem zboru Slavističnega društva Slovenije dne 5. XI. 1961 (platnice)	

Prof. dr. Bratko Kreft

OSEBNOST FRANA KIDRIČA

(Govor na III. kongresu Zveze slavističnih društev FLRJ pred odkritjem spomenika)

Življenje in delo dr. Franceta Kidriča, slovenskega literarnega zgodovinarja, nekdanjega dolgoletnega profesorja in dekana filozofske fakultete v Ljubljani ter soustanovitelja slovenske univerze in Slovenske akademije znanosti in umetnosti, kateri je bil od osvoboditve do svoje smrti tudi predsednik, je skupaj z njegovim najožjim sodelavcem dr. Ivanom Prijateljem zajeto v dobo, ki jo v naši književnosti zastopa tako imenovana Moderna: mlado umrla pesnika Dragotin Kette in Josip Murn-Aleksandrov, pesnik Oton Župančič in Ivan Cankar, ter umetniško najpomembnejši sopotnik zadnjih let Moderne, ki je po svoje iskal poti v novejšo obdobje slovenskega lirskega ustvarjanja — pesnik Alojz Gradnik. Prijatelj in Kidrič pa nista le edina zastopnika naše slavistike in posebej slovenistike v tej dobi, ki je bila v literaturi kakor tudi v slavistiki tako plodna za razvoj naše lepe književnosti in duhovnih znanosti. K zgoraj imenovanima je treba na področju slavistike poleg Prijatelja in Kidriča omeniti še vsaj štiri naše slaviste, ki so rastle iz iste dobe: najstarejšega med njimi: Matijo Murka, ki tvori zvezo tega pokolenja še z Miklošičem, Rajka Nahtigala, Ivana Grafenauerja in Frana Ramovša, h katerim pa je treba poleg mlado umrlega Vatroslava Oblaka šteti vsaj še Jožo Glonarja, prešernoslovca Avgusta Žigona, Avgusta Pirjevca (zadnja sta bila oba žrtvi fašizma in nacizma) ter Antona Breznika. Upravičeno smemo govoriti v tej dobi o celi plejadi pomembnih naših slavistov. Nekateri iz njih, med njimi je vsekakor Fran Kidrič, so se v mladosti šolali pri slavistiki, ki jo je takrat zastopalo delo in osebnost Vatroslava Jagića, Miklošičevega naslednika na dunajski slavistični stolici, ki je imela mednarodni sloves. Fran Kidrič označuje v svojem spominu Jagićev seminar takole:

»Dunajski slavistični seminar je bil v pravem pomenu besede splošno slovanski, saj so se tu zbirali slušatelji od vseh strani in vsak je prinesel s seboj kos svoje domovine. V seminarju se je seveda vsak najraje ukvarjal s svojim narodnim predmetom, a Jagić ni trpel prezgodnje in preozke specializacije. Današnji ljubljanski slavisti bi debelo pogledali, če bi imeli profesorji za nekaj samo po sebi umljivega, da morajo pasivno obvladati vse slovanske jezike in obenem poznati seveda tudi vse slovanske literature. Že takoj prvi teden po prihodu na slavistiko sem na primer dobil v obravnavo za seminarski referat izdajo ruskih bylin, ki jo je oskrbel Rybnikov... Tudi moja tedanja prijateljstva so bila seveda precej splošno slovanska. Med moje ožje znance so spadali:

češki literarni zgodovinar Hýsek, ukrajinski etnograf Zenon Kuzelja, Hrvatje Fančev, Ribarič in Nagy, Srbi Vladimir Čorović, Julka Gjorgjevič-Hlapec, Vaso Glušac in še nekateri drugi ... Jagić je bil polnokrven filolog in mu je bila literarna zgodovina dejansko tuja, dasi je umel pri predavanjih in v seminarju prijetno kramljati n. pr. o stari hrvatski in ruski književnosti ali o Puškinu. V svojem področju je bil vsekakor mojster, ki je znal slušatelje pritegniti in jih tudi prikleniti na svoj predmet. Mnogi ruski, poljski in bolgarski študentje so prihajali na dunajsko slavistiko pač samo zaradi Jagića ... Pod njegovim vodstvom sem se takrat ukvarjal z glagolizmom in v tem okviru je tudi nastala moja disertacija »Revision der glagolitischen Kirchenbücher« leta 1906. Zaradi stikov s temi problemi sem doživel tudi prijetno presenečenje. Na nekem hrvatskem protestnem zborovanju glede cerkvenega glagolizma sem bil namreč na predlog hrvaškega tovariša izbran za predsednika.«

Pokolenje, h kateremu je pripadal Kidrič, si je že delilo med seboj razna področja slavistike. Zato so se eni usmerili v jezikoslovje, drugi v literarno zgodovino, ki je kmalu postala tudi glavna domena Kidričevega življenjskega dela. Slovenci smo se že od 1848. leta začeli organizirano boriti za svojo univerzo, ki pa smo jo lahko ustanovili šele leta 1919, leto dni po razsulu avstro-ogrske monarhije. Pokolenje slavistov, kateremu pripada Kidrič, se je takoj v začetku svojega dela pripravljalo zanjo, in to tako načrtno, da sta si že okrog leta 1908 Kidrič in Prijatelj razdelila področji svojih bodočih literarnozgodovinskih raziskovanj: Kidrič je prevzel zgodovino slovenske književnosti od početkov dalje do revolucionarnega leta 1848, oziroma do leta 1849, do dobe, ki je na koncu kronana z delom pesniškega genija Franceta Prešerna, Prijatelj pa od leta 1848 in Prešernove smrti 1849. leta do najnovejših časov. Napovedala sta boj dilentantizmu, rodoljubnim lažem, »pomotam in potvaram za razne potrebe«, kakor je naslovil Kidrič svoj bojeviti članek v »Naših zapiskih«. Tudi prva večja, že omenjena Kidričeva razprava, ne nosi zaman v naslovu besede — revizija, marveč je značilna za vse njegovo bogato znanstveno delo.

Na področju naše slavistike je bil to isti boj, ki ga je začel pred njo biti Ivan Cankar v naši književnosti in v javnosti: boj zoper čitalniško primitivnost in dilentantizem ter rodoljubno, psevdoromantično laž. Družba je bila v hudem vretju. Proti kapitalizmu se je širil odpor ne le v proletarskih množicah v tujini in doma, marveč tudi med delom takratne mlade inteligence, ki se je začela zbirati okrog časopisa »Naši zapiski«. Ta sicer ne nosi idejno enotnega pečata, ker so v njem sodelovali razni naši razumniki, ki so bili za svobodo mišljenja in izražanja. Zato so med njimi pristaši masarikovske idealistične filozofije in njegovega političnega, na duhovnih, narodnih in človeških vrednotah zgrajenega meščanskega demokratizma, prav tako pa prvi zastopniki socialnodemokratsko usmerjenih intelektualcev, med katerimi so bili nekateri tudi organizirani člani socialnodemokratske stranke, ki je bila kot »Jugoslovanska socialnodemokratska stranka« ustanovljena v Ljubljani že leta 1896, torej dve leti prej ko »Rosijskaja social-demokratskaja rabočaja partija«.

Kot mlad literarni zgodovinar se je Kidrič šolal pri takratni najmodernejši meščanski literarnozgodovinski šoli, ki jo je zastopal pozitivizem. Sam pravi: »... Z novimi historičnimi vidiki sem se sicer seznanil že zgodaj, a sem jih postopoma poglobljal s študijem Taina, Pypina, Schererja in nekaterih drugih literarnih zgodovinarjev. Slej ko prej pa mi je bilo že tedaj jasno, da ne sme raziskovalec slovenske literature slepo prevzemati tujih metod, pač pa jih mora sam dognati in izdelati na osnovi posebnosti in potreb svojega predmeta.«

Posamezniki iz tega pokolenja so znali misliti samostojno in samobitno. Tako je Ivan Cankar v svojem predavanju »Očiščenje in pomlajenje« že leta 1918 povedal eno izmed bistvenih misli, ki jo izpoveduje tudi naš socializem ves čas od upora leta 1941, ko je zapisal: »... temeljna načela socializma in zadnji cilji njegovi so last vseh narodov; toda pota, ki vodijo do teh ciljev, si more začrtati le vsak narod zase, po svoji osebnosti, po svojih domačih gospodarskih, političnih in kulturnih razmerah.«

Prav tako se je znanstvenik Kidrič dobro zavedal, da ni mogoče mehanično in apriorno ustvarjati sintez, ter z naslednjim navedkom že leta 1940 nastopil zoper dogmatizem, ki je dobil po vojni vzdevek — ždanovščina: »Od svetovnega nazora si nisem nikoli dal diktirati nobene sodbe o zgodovinskem dogajanju. Sovražim postopek, ki napiše *najprej* vsoto, napravi črto in potem šele išče komponent in dokazov. Seveda upoštevam tudi jaz ekonomsko ozadje, toda zgodovinskega dogajanja ne razlagam v tem smislu, da bi vse in vsaka posameznost morala biti *neposredni* odmev ekonomskih prilik. Zavedam se važnosti osebne iniciative, importa in zlasti še odpora, reakcije na ostarelo stanje. Pozitivističen odnos do gradiva pa ima in mora imeti vsak resen znanstvenik.«

S tem je hkrati kritično poudaril vrednosti pozitivizma tudi za moderno literarno zgodovino, saj je razmerje do njegovih pozitivnih lastnosti podobno, če ne isto, kakor je razmerje marksističnega historičnega in dialektičnega materializma v filozofiji do starega materializma, zlasti do materializma 18. stoletja. Literarnozgodovinski pozitivistični metodi in vidikom je ostal Kidrič zvest vse življenje, le da jih je v zadnjih petnajstih letih svojega življenja in dela skušal razširiti in poglobiti z metodo in pogledi historičnega in dialektičnega materializma. Do njih ne prihaja le po filozofski in politični poti svojega osebnega razvoja, na katerega je neposredno vplivalo tudi revolucionarno-politično in publicistično delovanje njegova sina Borisa Kidriča, ki je poleg Edvarda Kardelja kmalu zavzemal važno mesto v ilegalnem politično-komunističnem in revolucionarnem, marksistično-kulturnem gibanju, marveč tudi z raziskovanjem in delom na široko zasnovani, a žal zaradi nenadne smrti nedokončani monografiji o Prešernu. Pozitivistična metoda in pogledi mu niso več zadoščali, ker se z njih pomočjo ni mogel dokopati do odkritja vseh umetniških vrednot velikega Prešernovega dela.

Tako se je njegova razvojna pot v zadnjem življenjskem obdobju oplajala in žlahtnila iz dveh dragocenih virov, ki jih je skušal *tvorno* združiti na koncu drugega dela svoje monografije o Prešernu v sintezi, ki naj bi združevala tako napredne sociološke, literarnozgodovinske kakor tudi estetske ugotovitve. Že leta 1940 je izjavil: »... Ves potek naše literarne tradicije bo treba še določneje in jasneje povezati na eni strani z gospodarskim in političnim ozadjem, na drugi strani pa s *stabilnim* razvojem likovne in glasbene umetnosti na naših tleh.« Čutil je sam faktografsko preobilje, čeprav za nas še zmeraj tudi po tej plati dragocenega zajetnega dela »Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti«, ki je poleg nedokončane monografije o Prešernu njegovo življenjsko, monumentalno delo, mimo katerega ne bo mogel nikoli več noben bodoči literarni zgodovinar. Zato je istega leta 1940 izjavil: »Pri izdelavi tako obsežnega teksta, kakor je moja 'Zgodovina', ki je izhajala kar celih deset let, so se polagoma med izvedbo pojavljali *novi* problemi, *nove* osvetlitve in *nove* kompozicijske zamisli, ki jih je bilo treba upoštevati.« O novi izdaji in redakciji, ki je tudi ni mogel več realizirati, ker mu je to preprečilo barbarsko fašistično in nacistično preganjanje — nekaj časa je bil kot talec tudi v zloglasnem taborišču

Begunje — je dejal: »Kar se tiče razporedbe snovi in razvrstitve problemov, ne bi zadnjih poglavij svoje 'Zgodovine' kdo ve kaj predrugail, pač pa bi prva uredil po teh. Sploh bi me veselilo prirediti novo izdajo, v kateri bi odpadlo marsikaj, kar sem moral sprejeti v prvo kot dokumentacijo in kar jo pač preobremenjuje.«

Kljub tej avtokritični pripombi ni čas zmanjšal vrednosti njegovega natančnega, zgodovinsko resnico iščočega in razčlenjujočega, na dokumentih in resnici zgrajenega in sintetizirajočega literarnozgodovinskega dela, marveč je v zadnjem desetletju po njegovi smrti *narastla*, ker se zmeraj bolj izkristalizira bistvena vrednost njegovega opusa. To bo najbolje potrdila izdaja njegovih izbranih del, v katerih bo zbrano tudi njegovo številno in podrobno delo, ki je razmetano po raznih domačih in tujih časopisih in h katerim bo treba slej ko prej pristopiti, kar bi bila lepa naloga Slovenske akademije znanosti in umetnosti. H kratki svoji nepopolni označbi njegovega velikega dela, ki je skromna, a hvalležna učenčeva oddolžitev ob odkritju njegove spominske sohe pred Narodno in univerzitetno knjižnico, pa bi rad pred zaključkom navedel za podporo svojih trditev nekaj misli, ki jih je ob njegovi smrti zapisal danes tudi že pokojni veliki srbski slavist dr. Aleksander Belić, čigar zelo pomembnega dela se prav tako kakor Kidričevega, Nahtigalovega in Ramovševega spominjamo na našem kongresu:

»Nema ni jednog djela kulture slovenske — ticala se ona prosvjete, kulturnih ustanova, štamparija i sličnog kojemu nije posvetilo pažnju dodajući nešto novo što je on u arhivima pronalazio, ili znatno dopunivši ono što je bilo poznato... Za vrijeme svog predjedovanja Kidrič je vrlo mnogo učinio za Slovensku akademiju, koja danas sa punom čašću stoji napoređo sa Jugoslovenskom akademijom znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Srpskom Akademijom nauka u Beogradu... Djelo Franca Kidriča, koje zrači talentom i velikom radljivošću — *ostat će čvrsto kao granitni spomenik*. Malo je učenjaka za koje se to može reći u onolikoj mjeri u kolikoj za Kidriča...«

K meritornim besedam dr. Belića bi dodal le še eno: Kidrič je bil pokonci mož kot znanstvenik in kot človek, nič manj pa ni bil pomemben pedagog, ki je skupaj s svojim najožjim sodelavcem dr. Prijateljem, Nahtigalom in Ramovšem vzgojil več rodov slovenskih slavistov. Z vsem svojim delom in življenjem se je kot do skrajnosti vesten in goreče resnicoljuben učenjak žlahtnega naprednega kova trdno zapisal v anale slovenske, jugoslovanske in mednarodne slavistike, v kateri zastopa svojo samoniklo in značilno osebnost znanstvenika in človeka prav tako častno kot njegov sin Boris v naši revoluciji.

Boris Urbančič

O KRITERIJIH PRAVILNOSTI V KNJIŽNI SLOVENŠČINI

(Nadaljevanje iz prejšnjega letnika)

Iz tega, kar je bilo rečeno doslej, je razvidno, da se knjižna slovenščina že davno ne more zadovoljevati z besediščem dialektov. Spricho množice jezikovnih sredstev, ki jih potrebujemo, nam niti ustvarjanje izrazja z domačimi besedo-

tvornimi elementi ne bi več zadoščalo. Takim zahtevam puristov se je posmehoval že Prešeren v *Novi pisariji* in bi bile še toliko bolj nesmiselne danes. Vsak knjižni jezik in tudi naš si zato pomaga zlasti s tujkami in izposojenkami, s kalki in hibridnimi besedami. Puristi jih preganjajo, eni bolj, drugi manj, pri čemer jim neredko pomagajo tudi resni jezikoslovci, ker vidijo v tem način obrambe slovenstva pred tujimi vplivi. Potrebnost ali nepotrebnost tujih primesi v slovenščini, v kakšni meri jih smemo uporabljati in katere, to so vprašanja, ki se pri nas brez uspeha rešujejo že več kakor sto let, in nobenega upanja ni, da bo v prihodnje kaj bolje, če bo pri njih reševanju še naprej odločalo vse drugo, samo ne jezikovni vidik.

Glede tujk in izposojenk (o kalkih in hibridnih besedah ne bomo posebej govorili, ker velja zanje v glavnem isto), za katere v slovenščini nimamo nadomestila, n. pr. brigada, elektrika, radio, telefon, carina, čiljiv, krona, mojster itd., večinoma ni spora, le posamezniki se še trudijo, da bi tej ali oni dali domačo podobo. Tako smo na primer že slišali grajo, ker za *avtomobil* ne govorimo *voz* in ker *šoferju* ne rečemo *voznik*, češ da so tudi v angleščini, francoščini in nemščini vpeljali zanju takšne izraze (NOJa 1956, 112). Kadar nam voz ne bo več zbuhal predstave konjske vprege in *voznik* moža z bičem v roki kakor v onih treh jezikih, ni nemogoče, da bomo ta dva izraza vsi sprejeli za *avto* in *šoferja*. Nemara bo to že čez deset let. Zdaj bi to lahko še povzročalo nesporazume, jezik pa imamo za sporazumevanje.* Drug primer: *zapad* je isto kakor *zahod*, toda *zapadnjak*, *zapadnjaški* ni *zahodnik*, *zahodniški*. *Zahodnik* je veter, ki piha od zahoda, *zapadnjak* pa je človek pod vplivom miselnosti zahodnega sveta. To sta v knjižni slovenščini ustaljena izraza za ta dva pojma, zato nam zveni prisiljeno: »Ah, ne, Evropejec sem, zahodnik«, in »Kaj pa zahodniška mistika?« (Th. Mann, Čarobna gora, II, 41. CZ 1959.)

Neredko si tujka oz. izposojenka ob prevzemu ali kasneje z domačinko razdeli pomensko področje. Takšni so že omenjeni primeri voščiti — čestitati, varstvo — zaščita, pogovor — razgovor, znamenje — znak in vojska — vojna. Puristi si pred tem dejstvom trmasto zatiskajo oči in dokazujejo, da so prevzeti izrazi v slovenščini popolnoma odveč. Tako je bila raba *ostali* označena za »tuje govorjenje in pisanje«, pri čemer »danes marsikdo še ne pomisli ne, da se dá reči: Kupil sem zvezke in druge potrebščine za šolo ... Zakaj tiste potrebščine v resnici niso nikomur ostale« (JiS IV, 192). Vendar za razvit jezikovni čut *druge potrebščine* in *ostale potrebščine* ni isto. Medtem ko *druge potrebščine* pomenijo *nekaj potrebščin*, so *ostale potrebščine* poleg zvezkov vse, ki jih moramo kupiti. — Zanimiv je razvoj razmerja *parlament* — *narodna skupščina*. V stari Jugoslaviji sta bila *parlament* in *narodna skupščina* enakovredna izraza, le da je prvi spodrival drugega. Toda danes sta naša *ljudska skupščina* in *parlament* tudi dva pojma. *Parlament* je zadržal svoj nekdanji pomen in ga prav zato ne zamenjujemo z *ljudsko skupščino*, ki je pridobitev revolucionarnih sprememb v Jugoslaviji.

Marsikatera tujka ali izposojenka je prišla v naš knjižni jezik takorekoč nepovabljen. Nikomur ni bila potrebna, toda sčasoma smo se je navadili in zdaj

* Najbrž pod vplivom takih teženj so tudi v razne predpise in dokumente začeli uvajati *voznike* in — kjer to ne bi bilo dovolj jasno — *voznike motornih vozil* ter vzporedno *voznike opreznih vozil*. S tem se je stvar doobra zamotala. Namesto tujke *šofer*, uporabljane čedalje pogosteje samo za tistega, ki poklicno vozi avto, je za avtomobilista in motorista nasploh tu in tam v rabi izraz *vozač*. Ker pa ga ima že srbohrvaščina, ga skušajo nadomestiti z neprikladnim *voznikom*, četudi pozna slovenščina podobno tvorjenje samostalnikov za delujoče osebe (kovač, orač, veslač, krojač, kurjač, nosač itd.). Tako bi imeli v skladu z načeli jezikovne kulture za tri pojme tri izraze, nedvoumne in kratke: *voznik* — *vozač* — *šofer*.

živi poleg domačinke z natanko istim pomenskim obsegom. Puristi jo precej enodušno odklanjajo, včasih tudi resni jezikoslovci, toda če je že prišla v rabo, navadno pri tem ostane. In tu nastaja potem večer spor med tistimi, ki pišejo, in jezikoslovci. Prvi so tujko vajeni govoriti, zato jo tudi zapišejo, izposojenka pa jim zveni tako domače, da v nji često niti ne slutijo tujega porekla, drugi pa zaradi »čistosti« jezika pred njima svariijo. *Slovenska slovnica* (1956) uči, da »kadar imamo popolnoma ustrezno domačo besedo, ne bomo rabili tujke« (str. 81), SP 1950 pa je širokosrčnejši in dovoljuje mnogo takih tujk in izposojenk. Večini od njih je samo »pripisal slovensko dvojnico, kar moramo imeti za rahel namig, naj bi v preprosti pripovedi pisatelj raje postavil domačinko« (Bajec, Rast, 25). Vendar kriterij SP ni dovolj jasen, saj so med dovoljenimi besedami tudi takšne, ki jih — četudi so nekatere znane slovenskim narečjem ob vzhodni jezikovni meji — ne občutimo kot domače in jih le redko srečujemo v knjižni slovenščini. Če so že uvrščene v slovar, bi zato upravičeno pričakovali, da jih bo SP odklonil, n. pr. istina, jad (jeza, žalost), lanci (verige, okovi, spone), lest (zvižaja), vrač (zdravnik), zatvoriti itd. Nasprotno pa je SP strog do tujk, ki jih dobivamo iz zahodnih jezikov (francoščine, angleščine in drugih), čeprav so to izrazi, ki jih je ponesla v svet sodobna civilizacija, n. pr. anonsa, ekipa, etaža, kordon, kamp, komfort, néto itd.

Kakšno naj bo torej naše stališče do tujk in izposojenk, za katere imamo dobre domače besede? Če nas bo vodil samo jezikovni vidik, nam bržčas ne bo težko priti do realističnih zaključkov, to je takih, ki ne bodo v stalnem navzkrižju s prakso knjižnega jezika. Iz izkušnje vemo, da ni mogoče kar tako pomesti z množico tujk in izposojenk, ko so že prešle v jezikovno zavest velikega števila ljudi, ki uporabljajo knjižni jezik. Če nam izraz ni potreben, naj nastopi jezikoslovec takoj, ko začne vdirati v naš jezik. Spomnimo se samo enega nedavnega primera. S prvo samopostrežno trgovino se je pojavil pri nas *market*. Če ne bi tedaj M. Rupel v radijskih jezikovnih pogovorih te tujke zavrnil in predlagal domačo besedo, bi danes, ko se takšne trgovine pri nas naglo ustanavljajo, najbrž vsi hodili v *market*, kakor smo se brez potrebe navadili recimo na *non stop*. Obsojanje piščoči, da rabijo nepotrebne tuje besede, je torej velikokrat enostransko in krivično. Kakor hitro se kako jezikovno sredstvo v knjižnem jeziku zakorenini in postane bolj ali manj naša splošna last, nima jezikoslovec več kaj prepovedovati. To je bil dolžan storiti prej. Če pa njegovo pravočasno opozorilo nima pravega učinka, je to dokaz življenjske sile novega jezikovnega sredstva in se je treba z njim sprijazniti. Nemara ga bo kdaj praksa sama izvrgla (kot n. pr. *obitelj*, ki se je zdaj po vojni umaknila domači družini), mogoče pa bo kdaj celo izpodrinila domačo dvojnico (kot n. pr. češko *pivo* domači *ol*). Mi lahko na vse to manj vplivamo, kot pa si mnogokrat domišljamo. Ne moremo se namreč obdati s kitajskim zidom in ustaviti čas. Zato se ne bomo popolnoma ubranili niti vpliva srbohrvaščine, ki je jezik državnega centra in najbolj razširjen v državi, kjer živimo, niti drugih jezikov, ki nam posredujejo pridobitve sodobne kulture in civilizacije. Jezikoslovec lahko s pravočasnim opozarjanjem ta vpliv kvečjemu nekoliko blaži. Prav tako se seveda ne moremo odpovedati klasičnim tujkam, ki so humanistična dediščina vseh kulturnih narodov in neizčrpen vir mednarodnega znanstvenega izrazoslovja.

Takšno stališče, ki ga moramo sprejeti, če to hočemo ali ne, ker nam ga narekuje realistična ocena položaja in nalóg današnje knjižne slovenščine, ne pomeni, da se tako tujim elementom na široko odpirajo vrata v naš knjižni jezik.

Le-te sprejema jezik v enem obdobju bolj, v drugem manj, odvisno od okoliščin, ki jih mi ne moremo spreminjati. Tako občutljiv družben instrument, kakor je jezik, ne prenese nobenega nasilja v svoji rasti: niti purističnega, ki jo zaradi načelnega odklanjanja tujih jezikovnih vplivov duši, niti nasprotnega, ki jo z množico importiranih primesi brez posluha za organski razvoj jezika izkrivlja. Zato jezikovna skupnost nazadnje zmerom najde pravo mero, da lahko jezik izvršuje svojo funkcijo v skladu s potrebami tistih, ki jim služi.

Vendar bi se motili, če bi zaslugo za vzpostavljanje tega ravnotežja v jeziku pripisovali purizmu, kakor se to često dela. Tisto, kar odboča, je norma, po domače zdravi jezikovni čut kolektiva, ki uporablja knjižni jezik. Podreja se pravilom, ki jih oblikuje splošna jezikovna praksa, mi pa vsako kršenje teh pravil občutimo kot nasilje nad jezikom. V 19. stoletju in vse do druge svetovne vojne so bili pri nas poskusi, da bi slovenščino po sili napravili »slovansko« oziroma »jugoslovansko«. Nobeden ni uspel, za kar baje gre hvala našemu purizmu. Toda nikakor ni naključje, da je bil spet Prešeren prvi, ki se je iz teh poskusov norčeval. V zabavljivem sonetu *Ne bod' mo šalobarde!*, leto dni po *Novi pisariji*, v kateri je obsodil purizem, posmehljivo poziva Slovence, da »tak' kakor srake gnezda vkup nosimo besede tuje«, in jezik, »ki se iz te čobodre bo naredil«, primerja babilonski zmešnjavi.

Če purizma ne pojmuje tako, kakor ga je povsem pravilno opredelil Prešeren v *Novi pisariji*, ampak ga razumemo kot skrb, da se jezik ne odtuji svoji »čisti« domači podobi (prim. n. pr. Slovensko slovnico 1947, 47, in 1956, 79), se nam bo zdelo, da sta si omenjeni pesmi iz temelja protislovnii in da je Prešeren leto dni potem, ko je purizem smešil, sam postal purist. Seveda stvar ni taka. S sonetom je Prešeren odklonil drugo skrajnost sodobne jezikovne prakse, ki pa ima s purizmom nekaj skupnega: ne ta ne ona ne pojmuje jezika izključno kot sredstvo za sporazumevanje, ki mora v svoji rasti harmonirati z družbenim razvojem jezikovne skupnosti, ampak je — v škodo njegovemu pravemu namenu — izraz prizadevanj izven jezikovnega področja.

Za purizem je značilno, da iz razlogov, ki jih poznamo, načeloma nasprotuje vnašanju tujih elementov v jezik, pri čemer so »zmerni« puristi bolj, »pretirani« pa manj pripravljeni odstopati od tega načela. Stališče, ki ga izpričujeta te dve Prešernovi pesmi, pa tujim jezikovnim vplivom niti ne nasprotuje niti jih ne vsiljuje. Bistveno zanj je, da odklanja vsakršno oddaljevanje od obstoječe knjižne norme, vsakršno nasilje nad jezikom, pa naj bo že izvajano s tem ali onim namenom. Edino takšno stališče je realistično, ker izhaja iz družbene funkcije jezika, in je zato tudi edino plodno. Ta zdravi jezikovni čut je tisti, ki zmaguje proti samovolji v jeziku, ne pa purizem, ki eno skrajnost preganja zato, da uveljavi drugo.

Kriterij pravilnosti in s tem eksistenčne upravičenosti se torej ne more ozirati na izvor jezikovnih sredstev, ampak zadostuje, da jih je knjižni jezik usvojil in jim določil neko funkcijo. Vendar pa ni vsak v knjižni jezik sprejet izraz — domač ali tuj — primeren ali enako primeren za vsak tekst. Tako *intere*s ni primerna beseda v povesti, kjer se pogovarjajo otroci, medtem ko je v publicistiki vsakdanja, v pravnem izrazoslovju pa je sploh nenadomestljiva. Gotovo bi se začudili, če bi dandanes brali v časopisih stavek *Na Turškem bodo volili*, in nasmejali bi se ob formulaciji, da je ta in ta na prireditvi *zvonec nosil*, kakor je rad pisal Bleiweis v *Novicah*. Vrednosti jezikovnih sredstev, vštevsii tujke in izposojenke, ne smemo tehtati posamič, izolirano, temveč v sklopu celotnega teksta. Šele tam beseda, oblika ali konstrukcija zaživi. Na nepravem

mestu rabljeno jezikovno sredstvo nas zbode ali celo učinkuje komično. Raba tujk in izposojenk je predvsem stvar jezikovnega čuta in okusa, vsklajenosti vsebine in izraza. Če so že tu, bi bilo brez pomena vpraševati, ali so nam potrebne, kajti jezik se ne ravna po zakonih logike in razuma. To nam dokazuje nešteto tujk in izposojenk, o katerih vsi vemo, da niso prišle v slovenščino iz potrebe, a jih nobenemu pravopisu ni uspelo pregnati. Naši leksikografi in pravopisci si bodo prihranili mnogo brezplodnega truda, če se bodo pri njih omejevali na pravopisna opozorila (konserva ali konzerva, angažma ali angažman ipd.), na oznako frekvence in navedbo, kje jih srečujemo.

Kljub nenehnemu dotekanju tujk in izposojenk v knjižno slovenščino, ki je normalno tudi v drugih jezikih, naš jezik danes ni nič manj slovenski, kakor je bil v Trubarjevem ali Prešernovem času. V primeri s tedanjo slovenščino je sicer doživel marsikatero spremembo, in je mnogo besed, ki so se takrat rabile, zdaj mrtvih, še več pa je takih, ki jih prej niso poznali, danes pa jih ne bi mogli pogrešati. Toda ustroj jezika in temeljni besedni fond sta ostala ves ta čas v bistvu nedotaknjena, in to je tisto, kar dela slovenščino slovensko kljub tujkam in izposojenkam, ki smo jih sprejeli. Zato ne more biti prepričljiva trditev, da nam je zaradi »čistosti« jezika purizem potreben.

Kriterij pravilnosti, ki bi togo dovoljeval ali prepovedoval jezikovna sredstva, bi nas na današnji stopnji razvoja slovenščine močno oviral. Čim bolj je jezik razvit, tem bolj si oblikuje različne jezikovne stile z bolj ali manj specifičnimi jezikovnimi sredstvi. Tudi slovenščina si jih je že izoblikovala, vendar purizem, ki priznava samo »ljudski« jezik, tega dejstva ne upošteva, sicer bi nehal biti purizem. Za tujke in izposojenke vemo, da niso povsod enako primerne, nekatere so v določeni vrsti tekstov celo popolnoma neprimerne. Če so prešle v knjižni jezik in so nam potrebne ali ne, njih uporabljanje ne more biti napaka. Včasih jih zapišemo samo zato, da se izognemo neprijetnemu ponavljanju ene in iste domače besede. Glede na uporabo tujk in izposojenk (kakor tudi vseh drugih jezikovnih sredstev), ki so last živega knjižnega jezika, se potemtako ne odločamo po kriteriju pravilnosti, ampak po kriteriju primernosti, in vsakdo, ki uporablja knjižni jezik, mora imeti pred očmi troje: 1. ker se z jezikom sporazumevamo, se mora izbor naših jezikovnih sredstev prilagajati jezikovni razgledanosti ter življenjskim in strokovnim interesom občinstva, h kateremu se obračamo; 2. ta izbor naj bo adekvaten obravnavani snovi in naj spoštuje obstoječo normo; 3. natrpanost s tujkami tudi v znanstveni prozi, ki jih prenese največ, ni dopustna, ker slabi duha slovenskega jezika. (Konec še pride)

Rudolf Kolarič

DOLOČNI IN NEDOLOČNI SPOLNIK V SLOVENŠČINI

Že od Bohoriča dalje (1584) učijo domala vse slovenske slovnice, da je raba zaimka *ta* *ta to* v zvezi s samostalnikom (je rekla *ta ženska*) in še bolj v zvezi s pridevnikom in samostalnikom (ga je prijel za *ta sladke*; *ta nov klobuk*, *ta lepa obleka*, *ta dobro vino*) germanizem. Vendar je že Kopitar (Gramatik, str. 214) resno podvomil nad to Bohoričevo trditvijo in vprašuje, zakaj je potem Bohorič v Dalmatinovi Bibliji, ki jo je korigiral, pustil toliko »germanistische *ta, ta, tu*«.

V opombi na str. 215 pa s primeroma iz živega slovenskega govora (Ktiro kravo si drajši prodál, *to pisano al to černo?*) naravnost dokazuje, da ima slovenščina določni spolnik.

Fr. Metelko pa v Lehrgebäude, str. 193, pravi pri pridevniku samo, da se moškemu nominativu in pri neživih stvareh tudi akuzativu singulara doda kot obrazilo polglasnik (ə iz -i) in podaljša vokal pred sklonilom, in nadaljuje: »so ersetzt (podčrtal Kč) man den bestimmten Artikel anderer Sprachen: *bél kräh* das weisse Brot, und *bél kräh* ein weisses Brot« itd. S tem »ersetzt« je določni spolnik obsojen v nepravilnost, četudi Metelko tega izrecno ne omenja.

Za nedoločni spolnik pa pravi Metelko (str. 196): »Wenn eden nicht eben die bestimmte Zahl 1, sondern soviel als das lateinische *quidam* bedeutet, so heisst es verkürzt *en*, z. B. *homo quidam*, *en človek*. Es wird in diesem Falle in allen drey Zahlen ganz nach *lép* declinirt: *en eno*, *ena*, Genitiv *enega*, *ene* etc.«

Metelko je torej dobro opazil, da ima *en* pred samostalnikom funkcijo nedoločnega zaimka, in ga kot takega dovoljuje; ne omenja pa rabe *en* + pridevnik + samostalnik, ki je prav tako živa, ljudska, saj jo neštetokrat dobimo v narodnih pesmih in vsakdanjem govoru: Stoji, stoji *en hrib strman* itd.

V svojih dveh razpravah: Določna in nedoločna oblika slovenskega pridevnika (Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knj. V, 1960, str. 185—197) in Določni in nedoločni spolnik v slovenščini. — Kategorije njune rabe. — (V tisku: Zbornik za filologijo i lingvistiku Matice Srpske, knj. IV—V) sem ob podrobni analizi primerov od Brižinskih spomenikov dalje prišel do naslednjih rezultatov:

1. Slovenski spolnik se je razvil neodvisno od nemškega, italijanskega ali francoskega iz istih psihičnih in jezikovnih razlogov kakor v omenjenih in drugih indoevropskih jezikih (v stari grščini, v latinščini, zlasti v vulgarni idr.).

Že pri Ciceronu najdemo primere, kakor *magnus ille Alexander* (iz tega *ille* sta se razvila italijanski *il* in francoski *le*); Cic. *civis unus acutissimus*; Cic. *Sicut unus pater familias his de rebus loquor*; Vulgata: *Quia Propheta unus de antiquis surrexit*; *Haec illo loquente ad eos, ecce, princeps unus accessit*; *Cum venisset autem vidua una pauper*, misit ...; itd., itd. (Podrobnejše navedke citiranih mest gl. v moji prvi navedeni razpravi, prav tako tudi številnejše primere v nadaljnjem članku!)

V praromanščini spolnik še ni bil obvezen (gl. J. B. Hofmann, *Lateinische Umgangssprache*, 3. Aufl., Heidelberg 1951, 101); po Hofmannu je v V. stoletju pri Pelagiju *ille* kot spolnik že popolnoma v rabi. Nedoločni spolnik *unus* se v pozni latinščini že dosledno rabi (Hofmann, l. c. 102). Gotovo pa je, da so določni in nedoločni spolnik iz latinskih osnov zgodaj razvili vsi romanski jeziki; F. Brunot — Ch. Bruneau, *Précis de Grammaire historique de la Langue française*, Paris 1949³, str. 217, pravi, da je določni spolnik v stari francoščini še sorazmerno redek; v IX. stol. se skorajda še ne rabi; v X. stoletju pa se *une* že rabi kot nedoločni spolnik (str. 222). Tudi v italijanščini se je moral spolnik že zgodaj razviti (gl. R. Honti, *Italianische Elementargrammatik*, Heidelberg 1914, str. 36).

V gotščini (4. stol. n. e.) imamo že začetke določnega spolnika (H. Paul, *Deutsche Grammatik*, Bd. III, Teil IV, 1954, str. 163). V stari visoki nemščini (od sredine 8. stol. do konca 11. stoletja) spolnik še često manjka, v srednjevisoki nemščini (od ca. 1100 do 1500) pa se je razvil že skoraj do iste stopnje,

kakor ga uporablja nova visoka nemščina (gl. L. Sütterlin, *Die deutsche Sprache der Gegenwart*, Leipzig 1923⁵, str. 332, H. Paul, l. c. str. 163, in še B. Delbrück, *Das schwache Adjektivum und der Artikel im Germanischen*, IF XXVI, 1909/10, str. 198).

Nedoločni spolnik se je v nemščini v glavnem razvil šele po srednjevisokonemški dobi (Sütterlin, l. c. 332) in je torej mlajši kot določni spolnik. V slovenščini je nastal že prej, dobimo ga hkrati z začetki določnega spolnika.

2. Slovenski spolnik, vsaj določni, se je razvijal paralelno z nemškim in italijanskim, in sicer določni iz kazalnega zaimka *ta ta to*, nedoločni pa iz pridevno rabljenega števnikarja *en -a -o* v zvezi s samostalnikom ali s pridevnikom in samostalnikom.

V Brižinskih spomenikih ima kazalni zaimek *ta ta to* (pa tudi drugi zaimki) še zaimkovno funkcijo. Tudi Celovski rokopis še ne rabi spolnika; to je čisto v skladu z dejstvom, da je prvotni prevod njegovih tekstov mnogo starejši kot zadnji prepis sam.

3. Določni in nedoločni spolnik sta v slovenščini nastala oziroma se vsaj v spomenikih pojavila (mogla sta nastati že znatno prej!) približno hkrati, namreč v Stiškem rokopisu iz začetka XV. stoletja. Stiški rokopis kaže, vsaj v nekaterih delih, mnogo mlajšo razvojno fazo jezika kot n. pr. Celovski rokopis. Molitev pred pridigo (I) nima nobenega spolnika; to je ena izmed molitev, ki je morala nastati že pod vplivom kapitularijev Karla Velikega in se skozi stoletja ni mnogo spreminjala. *Salve regina* (II) ima pa spolnik celo pri samostalnikih (*te milosti, te Eve* itd.). V III. delu (splošni spovedi) je spolnik zopet redkejši. To je razumljivo, ker se je prvotni obrazec, kakor ga poznamo iz Brižinskih spomenikov, pač le prilagajal kasnejšim razmeram, gotovo pa v slovenščino ne znova prevajal. Primere rabe določnega in nedoločnega spolnika gl. v moji prvi citirani razpravi, str. 188.

Zanimivo pa je, da imamo v splošni spovedi prvič pri samostalniku uporabljen tudi nedoločni spolnik: v. 51 da mi on da *ed(e)n odlog*.

Drugi manjši drobci slovenske besede v srednjem veku, n. pr. v pozdravu Ulrichu Lichtensteinskemu 1227 (kraljeva Venus, vok.), pri Oswaldu Wolkensteinskem, ki se je konec 14. in v začetku 15. stoletja naučil slovenščine (*najdobriši služba, v zelenem logu, mila žena*), dalje v tiskanem letaku iz 1515 (*stara pravda, [u]boga gmajna*) ipd. nam ne dajejo primerov spolnika, ne določnega ne nedoločnega. Le Kranjski rokopis, 1450, ima dva primera s spolnikom ozir. zaimkom: iz *tim naglavnih grihem, po sem slabem lebni*, in dva primera brez spolnika: iz *pravo andohto, večno gnado*; nemara imamo v vrstici 1/2 eden *sakoteri človik nedoločni spolnik*.

V Trubarjevem Katekizmu 1550 je določnega in nedoločnega spolnika dosti, mnogo več, kakor ga je v živi rabi danes. Ker je Trubar prevajal iz nemščine ali po nemških predlogah vsaj sestavljal, je gotovo večkrat, zlasti pred samostalnikom po predlogi zapisal kazalni zaimek kot določni spolnik, pa tudi nedoločni spolnik *en -a -o*. Vendar je mnogo več primerov, kjer spolnika ni pisal.

Zaimek *ta ta to* pred samostalnikom ima mnogokrat še veljavo pravega kazalnega zaimka (gl. primere v moji prvi razpravi, str. 189). Tudi *en -a -o* ima pred samostalnikom še izrazito števniški pomen (Ca 50, A 8 *inu bodeta iz dveju a n u mesu*).

Trubar je določni spolnik ozir. zaimek sklanjal v vseh spolih in številih;

gotovo se je tudi v njegovem domačem govoru, ko se ga je Trubar učil, še sklanjal. Prav tako tudi nedoločni spolnik.

Isto stanje kakor pri Trubarju kažejo tudi najstarejši zapisi slovenskih narodnih pesmi. Čim mlajši so zapisi, tem manj se spolnik sklanja.

4. Danes se določni spolnik *ta* (oblika za n. sg. m. spola) v centralnih slovenskih narečjih rabi za vse sklone, vsa tri števila in vse tri spole. Določni spolnik *ta* je torej postal partikula. V obrobni slovenskih narečjih se določni spolnik deloma še sklanja.

Prešeren očitno ni bil prepričan, da je raba spolnika *ta* germanizem, saj ga nekajkrat rabi, n. pr. v *Zastavici*: In de le svojo, *to neumno* tuli; v trioletu Rotarjevima dekletoma:

Je Jerica *ta* starji
Ta mlaji Micka je (2-krat)
Ljubljančanov se varji,
O Jerica *ta* starji.

V pesmi *Undan si začela*:

Krog tebe slepári
Se škric iz štacún
In dóhtar *ta* stári...

V pesmi *Nebeška procesija*:

Je možóvu misel dál,
De *gospôdo* bòlj *to málo*
Na strelišču vkup je zbrál.

V pesmi *Nuna*: V *ti celici nunski* ostani!

Pravi kazalni zaimek pa je *ta* še v grobnem napisu Matiju Čopu:

Jezike vse Evrope je učene
Govoril, ki v *tem tihem grobu spi*.

5. Nedoločni spolnik *en -a -o* se danes sklanja v vseh sklonih, tudi v dvojini in množini (n. pr. Scheinigg, št. 821 Kaj so sedøj za 'ni (-eni) *cajti*) in ima predvsem funkcijo nedoločnega zaimka. V nemščini je to nemogoče.

6. Spolnik je v slovenščini sintaktično ali bolje, stilno sredstvo, ne pa morfološko, kakor n. pr. v nemščini, italijanščini, in to tudi nikdar ni bil, ker so se promiscue vedno lahko rabile oblike s spolnikom ali brez njega.

7. Spolnik v zvezi s pridevnikom se je razvil kot nadomestilo za izgubljeno nominalno deklinacijo slovenskega pridevnika, ko je le-ta sovpadla s sestavljeno deklinacijo pridevnika. Nominalna deklinacija se je izgubila še pred pravim začetkom moderne vokalne redukcije. Tudi začetki rabe določnega in nedoločnega spolnika so starejši od nje.

8. Vzrok, da sta *ta* in *en* postala spolnika, je isti kakor v germanskih in romanskih jezikih, t. j. oslabitev tona na zaimku ozir. števniku in prenos glavnega akcenta v sintagmi na samostalnik (*tá* človek > *ta* člóvek, *én* človek > *en* člóvek) ali na pridevnik in celo samostalnik za njim (*tá* vojaški boben > > *ta* vojáški boben > *ta* vojaški bóben).

9. Kot nedoločni zaimek se *eden* *ena* -o občuti še v samostalniški in pridevniški rabi: pa pride *eden* (= nekdo); prideta do *ene* (= neke) hiše.

10. Kot nedoločni spolnik se *en -a -o* občuti:

a) v zvezi s samostalnikom: sta srečala *eno mačko*;

b) v zvezi s pridevnikom in samostalnikom: je odprla *ena stara babura*;

c) v zvezi s števnikom in štetim samostalnikom: *enih pet minut*; čez *enih štirinajst dni*.

11. Določni spolnik *ta* se rabi:

a) v zvezi s samostalnikom (deloma se občuti še kot kazalni zaimek): je reku *ta* — *Miroslau Vilhar*; pa je rekla *ta ženska* (iz zveze ni razvideti, katera);

b) v zvezi s substantiviranim vrstilnim števnikom ali substantiviranim pridevnikom: *ta drugi* naj pride; *ta stari* naj gre;

c) najpogosteje v zvezi s pridevnikom in samostalnikom; pridevnik je lahko v pozitivu (*ta lep klobuk*), komparativu (*ta starši sin*, *ta lepša obleka*, *ta boljše vino*) ali v superlativu (*ta najmočnejši fant*, *ta najlepše dekle*, *ta najbolj suho seno*).

Raba določnega in nedoločnega spolnika je torej precej različnejša od nemške, francoske, italijanske itd. Tudi to nam dokazuje, da je bil razvoj slovenskega spolnika nekoliko drugačen in neodvisen od nemškega. Zato je napak trditi, da je njegova uporaba v govorjenem ali pisanem jeziku germanizem. Celo Slovenski pravopis (1950) ga v nekaj redkih primerih že dovoljuje: n. pr. str. 795: *ga je prijel za (ta) sladke*. Nekoliko sramežljivo sicer postavlja *ta* v oklepaj, začetek je pa vendarle tukaj.

Jože Šifrer

SEMINARSKE METODE DELA PRI POUKU MATERINŠČINE V GIMNAZIJI IN NOVE NALOGE SLAVISTA Z UVEDBO DIPLOMSKIH NALOG

(Referat na III. jugoslovanskem slavističnem kongresu)

Vprašanje seminarskega dela pri pouku materinščine na gimnaziji moramo obravnavati v zvezi s celotno preobrazbo naših izobrazbenih in vzgojnih metod v srednjem šolstvu, to se pravi na osnovi drugačnega pojmovanja izobrazbenih vrednot in na osnovi drugačnega razmerja učitelj — učenec, kot pa nam narekuje tradicija. Zato je prav, da se najprej nekoliko zadržimo ob splošnih problemih, s katerimi se mora danes slavist kot učitelj materinščine spoprijemati v šolskem in tudi izvenšolskem življenju.

Pouk v gimnaziji se je od tedaj, ko smo začeli govoriti o šolski reformi, že v precejšnji meri otresel stereotipnih učnih metod in danes skuša ujeti korak z nemirnim utripanjem sodobnega življenja. Tudi v gimnazije so že prodrli moderni učni pripomočki in novi odnosi med ljudmi, ki delajo pod isto streho, čeprav te vrste šola temeljitejšo reformo šele pričakuje. Priznati pa moramo, da v splošnem procesu tega zametavanja, iskanja in uvajanja pouk materinščine v gimnaziji ni ravno najbolj napredoval. Včasih se zdi, kot da bi bil na šoli ravno slavist tisti, ki občuti največjo nostalgijo po klasičnem vrstnem redu predmetov, v katerem je materin jezik zavzemal prvo mesto in je zategadelj prav sla-

vistu večkrat težko, ko ugotavlja, da dijaki za njegov predmet ne kažejo več toliko vneme, kot so jo kazale prejšnje generacije. Je pa do neke mere razumljivo, če pomislimo, da postaja sodobno življenje tako pestro in široko doživljajsko, kot si mi še pred dvema desetletjema nismo mogli predstavljati. Danes izid kakega literarnega dela ni več dogodek dogodkov, ampak je le še del v vseplošnem hotenju ljudi po raznovrstnem ustvarjanju in uveljavljanju. Zgrešeno bi bilo, oprijemati se še romantičnega odnosa do umetnosti, po katerem je umetniško ustvarjanje vrhunska sublimacija človeškega duha in umetnik nekak nebeški izbranec. Sprijazniti se moramo pač z dejstvom, da materin jezik s književnostjo v našem javnem življenju in tako tudi v šolstvu ne stoji nad drugimi vedami, ampak sredi njih, upoštevati in poudarjati pa tudi moramo, da je v sklopu šolskih predmetov vendarle tisti faktor, ki ima največji vpliv na bodoči estetski in etični profil izobražujočega se mladega človeka. Slavist bo tedaj v šoli napačno ravnal, če bo svojemu predmetu pripisoval neko apriorno večvrednost in s tega vidika gledal tudi odnos dijakov do te vede; bolj bo uspel, če bo skušal predmet zavestno približati učencem, če bo njegov pouk življenjski in zanimiv, bolj sodoben kot historičen, problemski in miselno dovolj zaposlujoč.

Pouk materinščine v srednjih šolah danes terja od nas posebnega proučevanja in novih, učinkovitejših metod. Kaže, da v razvijanju teh metod zadnjih deset let nismo dosti napredovali. Pouk literarne zgodovine se pri nas premalo giblje v taki širini, da bi dijaku dajal odgovore na vprašanja, ki ga mučijo, da bi mu nudil možnosti za aktivno poseganje v miselni proces, ki je glavna vsebina vsake učne ure. Idejni, etični in estetski svet je v učencu gimnazijske stopnje že toliko razvit, osnove za formiranje teh elementov v njegovi biti so že toliko močne, da terjajo pozornost in obdelavo. To so zorane njive, ki pričakujejo semena. Zato bi moral imeti vsak slavist, ko stopi v učilnico, pred očmi eno od prvih pravil sodobnega učnovzgojnega procesa: več misli in idej ter manj biografskih in bibliografskih podatkov. Že to pravilo kot tako, če bo dovolj upoštevano, pa bo povzročilo, da bo dijak začel pri delu bolj aktivno sodelovati. Povsem razumljivo je namreč, da dijak s svojimi lastnimi pogledi na vrednotenje domače literarne zgodovine nima kaj početi, kadar mu naštevamo molitvenike, ki jih je sredi 18. stoletja sestavljal Miha Paglovec, da pa bo takoj postal osebno prizadet in miselno aktiven, kadar bomo v razredu govorili o idejnem in etičnem svetu Ivana Cankarja ali o estetiki Antuna Gustava Matoša.

Da pa ni dobrega pouka brez aktivne učenčeve udeležbe, je bilo znano že v prejšnjih stoletjih. Francoski mislec Montaigne je že v 16. stoletju zapisal: »Naši učitelji nam nenehno polnijo ušesa, kakor bi zlivali v lijak, mi pa moramo samo ponavljati, kar so nam povedali. Moja želja bi bila, da bi vzgojitelj popravil to metodo in da bi svojega gojenca takoj spočetka po sposobnostih, ki jih ima, preizkusil s tem, da bi mu pustil, naj sam preizkuša, izbira in razlikuje, da bi mu kdaj pokazal pot, kdaj pa ga pustil, naj jo sam najde... Sokrat in Arhesilaj sta pustila, da so najprej govorili njuni učenci, in sta šele potem govorila onadva... Jasno je, da bo postal učenec plah in suženjski, če mu ne bomo dali svobode, da bi delal samostojno.« Te besede so sicer pokrite s štiristoletnim prahom, a imajo še danes polno veljavo. Morda je ravno materinščina tak predmet, ki nudi največ možnosti za samostojno delo učencev in te možnosti naj vsak slavist-pedagog s pridom izkorišča.

Najbolj razgibanosti literarnozgodovinskega pouka, ko idejnost in kritičnost ter samostojno delo učencev prihajajo najbolj do izraza, koristijo seminarske ure. V naši pedagoški publicistiki doslej o takih urah ni bilo dosti go-

vora, najbrž zaradi tega, ker učni načrt za slovenski jezik iz leta 1955, ki je še sedaj veljaven, takih ur ne predpisuje, pač pa jih le priporoča, in še to le za splošnodružbene razmere določenega obdobja, ki jih v razredu obravnavata slavist in zgodovinar. Slovenski učni načrt prepušča vpeljavo posebnih seminarskih ur prihodnosti, ko naj bi se pokazalo, ali naj bi bile seminarske ure uvedene kot obvezen del v pouku materinščine ali ne. Menim, da je ta čas prišel, če ni že malo pozno. Vsa naša prizadevanja po reformi šolstva, s katero naj bi se pouk na naših šolah približal življenju ter se idejno in miselno poglobil, nas silijo v to, da damo več poudarka tudi seminarskemu delu. Še posebej pa postaja ta stran pouka obvezna sedaj, ko smo staro maturo spremenili v zaključni izpit z domačo nalogo. To samostojno, že skoraj znanstveno delo dijakov pred končnim izpitom bi lahko pomenilo res velik korak naprej v reformnem procesu našega srednjega šolstva, ko bi dijake vsa štiri leta na ta izdelek sistematično pripravljali. Tako pa dijakom nalagamo le težko in odgovorno delo in ti često ne vedo prav, kako bi se dela lotili in sploh, »kako se taki reči streže«, kot bi dejal Fran Levstik. K profesorjem sicer hodijo po nasvete, a sami nimajo nobenih izkušenj. Ne vedo, kaj je iskanje virov in kako je te treba uporabljati, kako se poslužujemo citatov, kakšna naj bi bila formalna in miselna zgradba naloge in podobno. Zato so mnoge domače naloge slabo izdelane, polne miselnih nedoslednosti in kompozicijskih spodrslijajev. Jasno: dijak je v večini primerov prvič delal kaj takega in po tem prvem poskusu naj bi ga ob zaključnem izpitu tudi ocenjevali! Dijaki se zavedajo težav, ki jih čakajo pri izdelovanju te naloge, zato marsikdo ubere lažjo, a nedopustno pot. Nalogo od nekdaj prepíše ali kupi, sestavi mu jo sorodnik ali znanec. Taki primeri so glede na število vsakoletnih kandidatov za zaključni izpit sicer redki, vendar pa nam morajo biti važno opozorilo za razmišljanje o smotrnosti spremenjene mature.

Da so priprave v času štiriletnega šolanja na to domače delo dijakov pomanjkljive, so ugotavljali tudi nekateri predsedniki izpitnih odborov pri zaključnem izpitu na slovenskih gimnazijah v šolskem letu 1959/60, torej na prvi preizkušnji tega izpita. Njihove izjave so bile objavljene v Naših razgledih z dne 9. julija 1960 in tam beremo med drugim naslednje: »To (namreč problem domače naloge) je seveda povezano z vrsto pedagoških problemov, ki jih bo treba povezovati z novimi sredstvi, ki naj nam omogočijo sistematično vzgojo takega dijaka, ki bo brez posebnih pretresov sposoben samostojno napraviti tudi zadnji korak na tej stopnji, zaključni izpit. Gotovo ne na zadnjem mestu bo potrebno v vseh štirih letih široko razviti na primer določene primerne oblike seminarskega dela, in to verjetno ne le s predmetnim profesorjem, ampak tudi skupno z več profesorji sorodnih predmetov.« Ali: »Toda neogibno potrebno bo marsikaj spremeniti tudi v delu in pouku v razredu, morda v zadnjih dveh razredih gimnazije, da bi bili učenci bolj usposobljeni za samostojno delo pri domači nalogi in samostojen nastop pri ustnem izpitu.« Ni nobenega razloga, da bi take sugestije odklanjali, zakaj pisali so jih ljudje s solidno izobrazbo in s širokim poznavanjem našega družbenega življenja.

Gotovo je torej, da bo pouku materinskega jezika oziroma pouku literarne zgodovine treba priključiti obvezno seminarsko delo. To terjajo od nas zahteve po učinkovitejših metodah v poučevanju tega predmeta in ne nazadnje tudi zaključni izpit.

Kakšne naj bi bile metode seminarskega dela pri pouku materinščine, da bi bile čimbolj uspešne in glede na zaključni izpit smotrne, je težko predpisovati. Mnogi prizadevni slavisti na naših srednjih šolah že sedaj v okviru rednih

učnih ur zahtevajo od dijakov, da jim pišejo referate, to se pravi podrobnejša poročila o prebranih delih. Na osnovi referata se potem v razredu razvija razprava, s katero razred samostojno ocenjuje in dopolnjuje referat. Take ure so vedno uspešne, zakaj dijaki se tu vadijo v samostojnem nastopanju in izražanju misli, postajajo kritični ter spoznavajo, da le iz različnih mnenj rase drevo objektivne resnice. Literarna umetnina jim postaja bližja, razumljivejša, spoznavajo jo v vseh njenih estetskih in miselnoidejnih odtenkih. Če pa razred pod profesorjevim vodstvom ocenjuje tudi referentov jezik, imajo take ure še eno korist več. Seveda pa so referati take vrste le korak k seminarskemu delu, kot ga zahteva od nas nova šola, so le prehodna stopnja od nekoliko suhoparnega obravnavanja domačega čtiva k popolnejšim seminarskim oblikam. Tudi včasih slavisti referatom posvečamo premalo pozornosti. Ni dovolj, da je referat napravljen, treba je o njem in o objektu referentovega študija v razredu razpravljati, to pa tako, da bo dijaku, predvsem seveda avtorju domačega izdelka dovolj jasno, kje so dobre in kje slabe strani referata. Umestno je, če profesor že prej določi tudi koreferenta, ki bo na osnovi prejšnjega študija referat prvi samostojno ocenil in dopolnil. Ob takih prilikah, kot že rečeno, so mnenja dokaj različna in včasih burno razpravljanje potegne v svoj krog tudi najbolj pasivnega in za kulturna vprašanja preteklosti in sedanjosti najmanj vnetega dijaka. Zato je torej premalo, če profesor referat le prebere, konigira in oceni; treba ga je dati na razpravo. Morda je to važnejše kot izdelek sam po sebi.

Seminarsko delo, kot ga bo treba uvajati v prihodnje, pa se ne bo smelo gibati le v okviru prebranih literarnih tekstov, saj je izbira tem za zaključni izpit navadno zelo bogata in tu natančnejša poročila o posameznih knjigah niti ne prihajajo več v poštev. Že v času šolanja naj bi se dijak naučil iskati tudi problemov in jih v seminarskih delih obravnavati. Problemske teme so sicer zahtevnejše in terjajo od dijaka več dela in več miselne zrelosti, a ob izdatnejši pomoči profesorja bodo dijaki kos tudi takim temam, vsaj v zadnjih dveh letnikih gimnazije. Koristi teh tem pa so nedvomno večje. Predvsem je tu referent vezan na mnogo več virov in najmanj, kar se more roditi iz vestnega zbiranja podatkov in zapisanih misli, je povečano obzorje. In če bi dijak ves nabrani material oblikoval v spretno kompilacijo, je napravil že precej. Saj navsezadnje od učenca na tej stopnji in tudi pri zaključnem izpitu ne moremo pričakovati, da bi se dokopaval do novih, lastnih spoznanj in nam odkrival nove resnice. Če se bo torej že v času šolanja navadil iskati in obravnavati probleme iz literarne zgodovine in iz sodobnih kulturnih področij, mu bo to najboljša priprava za domačo nalogo zaključnega izpita, pa tudi razred kot aktivni avditorij bo ob takih temah vsestransko zorel.

Posebno bi moral slavist pri seminarskem delu upoštevati teme iz našega sodobnega kulturnega življenja. Pri pouku materinščine na naših srednjih šolah je namreč še vedno preveč historicizma. Slavist dostikrat jemlje pouk književnosti preveč kot zgodovinski pregled in premalo kot večno človekovo težnjo po lepoti, resnici in pravici ter po izpovedovanju sebe in širše skupine ljudi. Ta težnja pa je še kako živa tudi danes ter se uresničuje bogato in široko. Zato ni prav, če profesor materinščine pri obravnavanju literarne zgodovine v zadnjem letniku zaključí z začetkom ali s koncem druge svetovne vojne, ker se pač tam zgodovina kot veda neha, naša sodobna kulturna vprašanja, ki so tako zanimiva in vredna obravnavanja, pa prepušča dijakom, naj jih rešujejo, kot vedo in znajo. Zavedati se moramo, da naše dijaštvo precej bere in da v odnosu do sodobnih kulturnih problemov doma in v svetu ni tako ravnodušno, kot se nam

včasih zdi. Če pa bo slavist v razredu znal vzbuditi zanimanje za to pestro in široko problematiko, bo ravnodušnost, kolikor je pač je, odpadla. Pouk bo postal zanimiv in sodoben. Profesor, ki se temu izobrazbenemu področju izogiblje, vzbuja pri dijakih vtis konservativnega, neživljenjskega človeka in spoštovanje je hitro pri kraju. Res je včasih težko, ker za obravnavanje sodobnih kulturnih vprašanj ni kaj zbranega vzeti v roke, a spreten profesor si bo tu lahko učinkovito pomagal s seminarskim delom. Naj iščejo in zbirajo dijaki sami, profesor jih bo kot izkušen in razgledan tovariš le usmerjal, jim pomagal in svetoval. Za profesorja materinščine je poučen tale primer: dijak na neki slovenski gimnaziji je vseskozi kazal veliko zanimanje za književnost, a za domačo nalogo zaključnega izpita si ni izbral literarnozgodovinske teme, pač pa problem iz najnovejše ameriške književnosti. Tema se je glasila: Primerjalna študija — Mailer: Goli in mrtvi, Shaw: Mladi levi, Jones: Od tod do večnosti. O teh stvareh v šoli najbrž ni dosti slišal, napravil pa je odlično nalogo. Ali ni ta mladi fant prerasel naš učni načrt, naša izobrazbena prizadevanja in nam samim pokazal pot, po kateri naj hodimo?

Možnosti za izbiranje literarnih tem pri seminarskem delu so torej številne. Seveda naj bi teme izbirali dijaki sami, kot jih izbirajo sami tudi pri zaključnem izpitu, profesor naj jim le svetuje ali pa naj jim daje na razpolago okvirni seznam tem, da jih bo s tem usmerjal.

Vprašanje je, koliko bo profesor slavist pri seminarskem delu prehajal tudi na druga učnovzgojna področja. Če naj bi bili seminarji poleg drugega tudi priprava na domači izdelek zaključnega izpita, potem bi bilo seveda logično, da bi se dijaki v času šolanja vadili ne samo v obravnavanju literarnozgodovinskih in splošnokulturnih vprašanj, ampak naj bi se na enak način izobraževali in na zaključni izpit pripravljali tudi pri drugih predmetih. Vendar pa je jasno, da to ni več naloga slavista, saj bo ta že dovolj obremenjen pri seminarskem delu materinščine, za katerega se bo moral temeljito pripravljati. Menim, da je čisto stvar učnih kolektivov, kako bodo koordinirali pripravljanje za zaključni izpit, menim pa tudi, da gre pri seminarskem delu kot pripravi za ta izpit oziroma domačo nalogo predvsem za delovno metodo, ki se pa pri izdelkih iz različnih učnih področij bistveno ne razlikuje. Torej bo slavist z dobro organiziranimi seminarji posredno pripravljajl dijake tudi na izdelovanje drugovrstnih nalog.

Nova oblika zaključnega izpita, ki nam v srednji šoli narekuje poglobljeno seminarsko delo, pa pedagoga slavista opozarja še na neko važno dolžnost. To je jezikovna vzgoja. Mnoga poročila o zaključnih izpitih, med drugim tudi že omenjena poročila izpitnih predsednikov z dne 9. julija 1960 v Naših razgledih, ugotavljajo, da je ena najšibkejših točk pri naših gimnazijskih absolventih pismeno izražanje, ki je komaj na povprečni ravni. Brez dvoma je tudi naš čas v svojem hitrem tempu tak, da prizadevanju za lepo in pravilno izražanje ni naklonjen. V miselnosti današnjega povprečnega človeka je skrb za jezik kaj malo potreben atribut vsakodnevnih skrbi in teženj po pridobivanju materialnih dobrin. Ta miselnost je zavalovila tudi v šole in slavist ima polne roke dela, če hoče med profesorji in dijaki obdržati neki nivo jezikovne kulture. Čeprav je pri nas nacionalno vprašanje v glavnem rešeno, pa vendarle preveč pozabljamo, da je materin jezik s književnostjo najvidnejša manifestacija naše nacionalnosti in tista naša skupna vrednota, za katero je v preteklosti in polpreteklosti padlo toliko žrtev. Najbrž je vzrokov za pešajočo jezikovno kulturo v šolah več; zato pa je slavistova naloga tem težja, zakaj boriti se za lep jezik pomeni danes že skoraj toliko kot boriti se proti moderni, utrjeni miselnosti. Težko je

predpisovati metode in sisteme, po katerih naj bi se ravnal profesor materinščine, da bi bila njegova jezikovna vzgoja čimbolj uspešna; važno je predvsem to, da slavist v svojih dijakih zna vzbuditi jezikovni čut, to se pravi sposobnost jezikovnega mišljenja, da je stalno pozoren na izražanje dijakov in da predvsem ob njihovih pismenih izdelkih utrjuje njihovo jezikovno znanje. Rezultat se bo gotovo začel kazati in pismeni izdelki zaključnega izpita naj bi bili zadnja in odločilna preizkušnja dijakovega jezikovnega znanja.

Kakšno pa naj bo slavistovo jezikovno delo pri zaključnem izpitu samem? Domača naloga ne more biti zrcalo kandidatove jezikovne kulture, ker ima kandidat, preden izroči nalogo, možnost, da jo da v korekturo strokovnjaku. Kljub temu pa so mnoge od teh nalog pisane v slabem, površnem jeziku in nejasnem, nerodnem slogu. Če je sedaj tema naloge vzeta z literarnega področja, jo bo dobil v roke slavist in bo brez dvoma ocenjeval tudi jezik. Če pa naloga obravnava, recimo, tehnično področje, bo korektor le malo ali pa sploh ne bo pazil na izražanje. Glavno ali edino mu bo vsebinska plat naloge. Ali nismo v tem nekoliko nedosledni? Preveč bi bilo zahtevati od slavista, da bi jezikovno pregledal vse domače naloge in jih s tega vidika ocenil, zato nam ne ostane drugo, kot da skušamo profesorje ostalih strok pripraviti do tega, da tudi oni po svojih zmožnostih razsojajo o izraznih sposobnostih dijakov ter pri ocenah domačih nalog upoštevajo tudi jezikovno podobo izdelka. Bolj kot naloga, narejena doma, pa priča o kandidatu jezikovni zrelosti naloge, pisana pred izpitno komisijo. Čeprav v pravilniku o zaključnem izpitu ni govora o tem, da naj bi bila to naloga iz materinščine, pa se v praksi ta del zaključnega izpita vendarle približuje tradicionalni maturitetni nalogi iz domačega jezika. Res je. V tej nalogi naj bi dijak predvsem pokazal, koliko ima materin jezik v oblasti. Dogaja se namreč, da kandidat v domači nalogi obravnava tehnično temo, za klavzurno nalogo, če naj jo tako imenujemo, si spet izbere temo, ki je najbližja tehniki, in tako je lahko razgledanost v tej vedi pokazal v obeh primerih. Če pa je njegov jezik slab, mu ocenjevalna komisija to nekako spregleda, češ vsebina je vendarle dobra. To se pravi, da je kandidat pri zaključnem izpitu pokazal izrazito emostransko usmerjenost in potemtakem dokaj problematično zrelost. Slavist kot član izpitnega odbora se bo moral vztrajno boriti za primerno veljavo jezikovnega aspekta pri ocenjevanju teh nalog, če naj bo presojanje kandidata pri zadnji preizkušnji vsestransko in objektivno.

O vrednosti in smotnosti nove mature je bilo pri nas že mnogo govora, slišali smo že dosti mnenj in predlogov za spremembo. Od vsega tega pa bo nam slavistom gotovo najbolj simpatična sugestija, naj bi zaključni izpit obvezno obsegal tudi materinščino ali vsaj jezikovni del tega predmeta. Nemara to res ne bi bilo odveč. V članku o novi maturi iz Sodobne pedagogike št. 3—4, leto 1961 pa avtor Stanko Uršič predlaga, da naj bi bil kandidat na zaključnem izpitu odklonjen do naslednjega izpitnega roka že v primeru, če je njegova pismena naloga zaradi slabega izražanja ocenjena z zadostno oceno. Ostra, nekoliko pretirana zahteva, a morda bi bilo vseeno dobro razmišljati o njej. Stara matura je bila v jezikovnem pogledu zahtevnejša kot pa današnji zaključni izpit. Vendar pa kaže, da se naši pedagoški in javni delavci močno nagibajo k postrenim kriterijem v vrednotenju jezikovne in izrazne sposobnosti dijakov. In to je tudi prav, zakaj pravilen, lep in uglačen jezik je tudi danes kljub vsemu najvidnejša in najbolj vsakodnevna odlika izobraženega človeka.

Ocene, poročila, zapiski

PURIZEM IN PRAVNIŠKI JEZIK

(Nadaljevanje in konec)

Poznamo čedno vrsto izrazoslovnih sestavljenk, ki se jim prilega le pridevniško določilo razpraven, medtem ko bi pridevnik obravnaven tu zvenel prisiljeno. Govorimo zgolj o razpravnem jeziku, zakaj če bi govorili o obravnavnem jeziku, bi nastal dvom, ali ne gre morda za način formalnega izražanja pred sodnikom, kakor je bilo v Rimu, kjer je pretor obravnaval le po določenih obravnavnih formulah. Če bi rekli obravnavna soba, bi to pomenilo sobo, v kateri se vršijo zgolj sodni naroki, medtem ko oznaka razpravna soba pove, da gre za prostor, v katerem so različni sestanki, posveti in pretresi (cf. konferenčna soba). In kako naj imenujemo po slovensko die Verhandlungsmaxime? Za ta pojem pride v poštev edino termin razpravna maksima, saj je samo ta izraz nasprotje "obravnavni maksimi, ki se kot termin sicer res ne rabi, a je možna oznaka za pravdopravno dejavnost sodnika, ki deluje po svoji spodbudi brez pravnih predlogov strank. Če je pravdni postopek popolnoma ali deloma pismen, to se pravi, če vlagajo pravdne stranke svoje spise in predloge pismeno, tedaj se pač ne more reči, da sodnik pismeno obravnava s strankami, pač pa se lahko reče, da razpravlja s strankami samo pismeno. Sodilo, o katerem govorimo, nujno sili izrazoslovca k izključni rabi terminov, ki so determinirani s pridevnikom razpraven, zlasti terminov: dnevi, spisi, predlogi, zapisniki, poročevalci ipd. Ali je bilo res treba od mrtvih zbuditi toliko izrazoslovnih vprašanj, ki so mirno počivala skoraj sto let?

Upoštevajoč dejstvo, da je najnovejša kazenska zakonodaja kot izključno uveljavila besede, izpeljane iz termina obravnava, smo zaradi prepotrebne stalnosti pravnega izrazoslovja za to, da pri tem ostane, ker termin obravnava dobro ustreza procesni dejavnosti sodnika, ki po uradni dolžnosti ugotavlja dejanska stanja, za katera potem uporabi zakonske predpise. Pojem obravnava je dejansko blizek tistemu, kar je bistveno pri inkvizicijskem postopku, tak pa je kazenski postopek po svoji veliki večini. Toda menimo, da je besede, tvorjene na osnovi termina obravnava, treba strogo omejiti na področje kazenskega prava. Civilnemu pravdnemu postopku so potrebni izrazi, ki izhajajo iz termina razprava, katerega neslovenski izvor je že zdavnaj popolnoma zabrisan. Potrebnost takih izrazov je razvidna ob glagolu razpravljati, ki edini ustrezno izraža pravno dejavnost strank pred pravnim sodnikom. Glagol obravnavati je za ta namen neustrezen, ker bi dejansko pomenil ravnanje (das Ebnen), to je pravdno dejavnost, ki jo dandanes izražamo z glagolom poravnovati. Pravdni sodnik sicer res tudi poravnava stranke, toda njegova zakonita dolžnost je kontradiktorno razpravljati z njimi, kolikor ga pač k temu pozovejo stranke same.

Slednjič je tu še en razlog. Sedanja ustna razprava sicer ni več ustna sporna razprava, ker je v veliki meri usvojeno načelo pismenosti, toda ostala je isto, kar je bila, naprava pravdopravne ustnosti. Njeno nasprotje je pismena razprava. To pa je pojem, ki oznake pismena obravnava ne prenese, ker je le-ta contradictio in adjecto, a tudi kot izraz ni točna, saj sodnik ne obravnava, marveč samo razpravlja s pravnimi strankami, ki vlagajo pismene predloge.

6. *Ublažiti in umiliti*. Nadaljnji primer skrbi za »čistost« jezika je glagol ublažiti, ki se je proti njemu izrekel *Pravnik* 1958, 388, češ da se ga je treba ogibati in rabiti samo glagol umiliti (omiliti je očiten lapsus). Na splošno veljata glagola ublažiti in umiliti za soznačni besedi, toda pravno izrazoslovje ne more pogrešati ne tega ne onega glagola.

Osnova glagola blažiti in njegovih izpeljank je pridevnik blag (izpeljanke so blažen, blaženost, blaženstvo, blaženec, blažitelj, blažiteljica, blažilo, blažilen, blažilnost; SP 1950, 96). Razen tega so sestavljenke z blago- (blagodejen, blagodušen, blagoglasen, blagohoten itd.) Pridevnik blag ni tuja, ampak pristna domača beseda. V pravu se srečujemo z izrazom blagopravnost (die Billigkeit, aequitas), za katerega ima Andrej Recelj (1582) na področju gorskega prava izviren termin spodobščina, za razliko od ostre pravde, das peinliche Verfahren (Zapovedni list iz leta 1570). Gre za uporabo blažjega prava, ki individualizira kazni (ius aequum) v nasprotju s strogim pravom (ius strictum). Načelo blagopravnosti je v tem, da je sodnik pooblaščen izreči blago kazni namesto predpisane stroge kazni.

Bistvo blagopravnosti potemtakem ni v tem, da se izrečena kazni umili, marveč

v tem, da se izreče druga, blažja kazen namesto redne strožje kazni. Ivan Babnik v svoji *Pravni terminologiji* tega ni upošteval, temveč je prevedel termin *aequitas* zelo ohlapno z besedama primernost in pravičnost. Ta pomanjkljivost slovenskega pravnega izrazoslovja je postala sčasoma zelo neprijetna.

Na srečo je SP 1950, 827, ohranil glagol ublažiti in njegove izpeljanke (ublažen, ublažitev, ublaževati, ublaževanje, ublažilen). Pleteršnik II, 706, netočno prevaja ublažiti z *mildern, besänftigen, mild stimmen*, torej lat. *mitigare, placare, lenire*, kar pomeni umiliti. Toda Pleteršnik je vedel, da gre za izviren slovenski novoknjižni razvoj, in glagola ublažiti ni označil za izposojenko.

Našim slovarjem ni znano sodilo, da blaga kazen nadomešča strogo zakonsko kazen, mila kazen pa da je konkretno odrejena kazen, ki je v mejah zadevnih sankcijskih določb umiljena, to se pravi zmanjšana ali kako drugače olajšana. Le sodnik more kazen ublažiti, to se pravi izreči ob danih pogojih drugo, blažjo kazen namesto redne stroge kazni, ki jo določa zakon, seveda pa je tudi pooblaščen kazen, ki jo je določil, zaradi važnih olajševalnih okoliščin umiliti. Umiliti pa je mogoče tudi pravnomočno kazen v stadiju njenega izvrševanja, kolikor so za to, n. pr. za pogojni odpust in druge olajšave, pooblaščen organi, ki jim je poverjena kazenska izvršitev. Takih umilitev je dolga vrsta, vse pa so pojmovno daleč od ublaževanja kazni, ki je prerogativa sodečih sodnikov.

Pridevniku mil (SP 1950, 356) pripisuje Pleteršnik (I, 581) troje pomenov, od katerih je za naš predmet važen zgolj prvi, ki se nepričakovano glasi *barmherzig, gnädig, misericors, lenis*. To je menda zapeljalo Ivana Babnika, da je termin *die milde Strafe* (st. 447) napačno opredelil za milostno, namesto pravilno za milo kazen.

Nesprejemljiv je nasvet, da naj opustimo glagol ublažiti kot pravnikom nepotrebnost besedo, češ da je edino uporaben glagol umiliti. Razločevanje pojmov blaženje kazni in miljenje kazni je za področju kazenskega prava osnovne važnosti. Stvar pa ne zadeva samo pravnega izrazoslovja, ampak je pomembna tudi za knjižno slovenščino nasploh, saj bi bila brez potrebe oropana pristne slovenske besede, ki je živa in splošno razširjena.

7. *Usposobiti (se), izučiti (se) in izuriti (se)*. Pravnik 1958, 388, je sprožil vprašanje, ali ne bi kazalo opustiti glagol usposobiti (se) in ga nadomestiti z domačima izučiti (se) in izuriti (se). Že Ivan Babnik je sprejel v svojo *Pravno terminologijo* splošni termin *befähigen* = usposobiti oziroma *qualifiziert sein* = usposobljen biti, izrazov izučiti (se) in izuriti (se) pa ni upošteval, ker jih je očitno imel za besedi, ki s pravnim izrazoslovjem nimata zveze. Besede, kot so *ausbilden, auslernen, ausstudieren, geübt machen, einüben* ipd., zamažemo v Babnikovi terminologiji. Ivan Babnik je dobro čutil, da gre v tem primeru za izraze splošnega besedišča, ne pa za vprašanje znanstvenega izrazoslovja.

Glagol usposobiti je zabeležil tudi Plet. II, 734, hkrati z izpeljankami usposobilo, usposobitev, usposobljenost in usposobljenje. Navedene so kot besede, ki jih rabijo Cigale, Državni zakonik in nova književnost. Anton Bartel ima glagole sposóbiti, usposóbiti in usposábljati, pridevnik usposóbljen ter samostalnike usposóbljenost, sposóbnost, usposobitev, izpit usposóbljenosti, sposóbnostni izpit. Tudi SP 1950, 316, navaja za pojem kvalificirati usposóbiti, océniti, dalje ima samostalnike sposóbnost, usposóbljenost, océna, ter posebej (str. 839) še glagol usposóbiti (koga, se) in izpeljanke usposóbljen, usposóbljenost, usposóbljenosten (usposóbljenostni izpit), usposobitev, usposóbljenec, usposóbljenka in usposóbljenje. Spričo takega stanja stvari ni mogoče razumeti, zakaj bi se morali glagolu usposobiti odpovedati.

Glagoloma izučiti (se) in izuriti (se) se sploh ne bi dala podeliti veljava tako absolutno abstraktnega pomena, kakršnega imajo prej navedeni glagol usposobiti in izpeljanke. Termin usposobljenost ima splošen pomen. Zato se usposobljenostni izpit, ki je vseskozi v rabi, niti slovniško niti izrazoslovno ne more nadomestiti s kakim izučnostnim ali izurjenostnim izpitom. Tudi glagolnika izučenje (die *Erlernung, ediscere*) in izurjenje (die *Ausbildung, excolere*) nimata take prožnosti. Vrh tega dovoljuje dovršnik usposobiti tvorbo nedovršnika usposabljati, medtem ko bi izražal nedovršnik izučevati zgolj trajnost dejanja, nedovršnik izurjevati pa bi bil neroden neologizem z isto hibo, saj bi pomenil to, kar izražajo glagoli uriti, vaditi in vežbati.

Navedli smo nekoliko, vendar dovolj razlogov, ki govorijo v prilog nadaljnji rabi glagola usposobiti in njegovih izpeljank*.

* Op. uredništva: Prepričani smo, da tudi brez navajanja razlogov ne bi bilo mogoče s predpisom ali priporočilom ukinjati besede, ki so že desetletja last živega knjižnega jezika.

8. *Zaščita in varstvo*.^{*} Čudna usoda se piše v zadnjem času besedi zaščita, ki jo imajo za našemu izrazoslovju nepotrebno srbohrvatsko izposojenko, češ da izraža prav isto kot domača beseda varstvo (*Pravnik* 1958, 388). Toda na indeks so postavili izraz, ki je potreben ne le pravnemu izrazoslovju, temveč tudi knjižni slovenščini nasploh.

Glagol štiti je prista domača beseda, ki je bila le nekaj časa pozabljena (Anton Breznik, *Slovanske besede v slovenščini*, 1909, 28). Pri izpeljanki zaščita potemtakem ni govora o pósodi. Plet. II, 883, jo je izrecno potrdil in od njega jo je vzel Anton Bartel. Z vsemi njenimi nadaljnjimi izpeljankami jo je priznal tudi SP 1950, 900.

Prav tako velika zmota je v trditvi, da sta pravna pojma zaščita in varstvo istovetna in da zato termin zaščita ni potreben. Strokovni izraz zaščita pomeni pravno, lahko bi se reklo načelno ali teoretično zavarovanje, der Schutz (Schirm), praesidium (patrimonium), medtem ko se nanaša izraz varstvo, die Obhut, tutela, na pojem dejanske, praktične varstvene skrbi za človeka ali stvar, ki je predmet varovanja. Zakoni, oblastva, sodniki in pravni zastopniki vseh vrst nudijo državljanom zaščito njihovih pravic, ne nudijo jim pa osebnega varstva, ker skrb za varstvo ščitencev ne sodi v njihovo pristojnost. Zgodovina uči, da fevdalni gospodarji in njihovi organi niso dajali podložnikom varstva, temveč zaščito. Dolžnost sodno pooblaščenega varuha pa je, da daje svojemu varovancu varstvo tako, kakor mu ga nalagata zakon in varstvena oblast, ki sama varovancem seveda ne moreta nuditi varstva, marveč le pravno zaščito. Razlikujemo socialno varstvo, kolikor gre za varstvo ljudi, ki niso samopravni in potrebujejo osebno oskrbo, od socialne zaščite, kolikor gre za zavarovanje drugih interesov zaščitnih ljudi, zlasti za upravo njihovega premoženja brez čuvanja njihovih osebnosti. In celo kadar gre za varnostne naprave zaradi varstva delavcev pri strojih in v tovarniških prostorih, govorimo o zaščiti zdravja, telesa in življenja, o osebni zaščiti pri delu in o zaščitnih ukrepih, n. pr. o zaščiti pri delu z radioaktivnimi izotopi. Skratka, o varstvu v tehničnem smislu govorimo le tedaj, kadar je predmet skrbi čuvanje osebe, če pa ne gre za tako čuvanje, obstoji le dolžnost, nuditi zaščito, pa najsi je ogrožena tudi osebna varnost ljudi.

Strokovni izraz zaščita je poleg termina varstvo znanstvenemu izrazoslovju neogibno potreben, ker je nenadomestljiv in ustaljen. Nasprotna trditev nekaterih puristov je strokovno in jezikovno neutemeljena.

9. *Sklepna beseda*. Bralcu smo predložili nekaj ekstemporiranih primerov prizadevanja, da se po mnogih letih mirne rabe odpove slovensko gostoljubje nekaterim domačim besedam, zlasti pa mnogim dodobra udomačenim slovanskim izposojenkam. Določeno število srbohrvatskih terminov v slovenskem znanstvenem jeziku je naravna posledica sosedstva z deželo, ki je bila v izrazoslovnem oziru v marsičem pred slovenščino. Lahko bi navedli še več drugih, v tej študiji neobravnavanih primerov. O pojmovnem razločevanju glagolov odgovarjati in ustrezati na primer je bilo zaradi odklonilnega stališča urednikov SP 1950, 448, ki so kratko in malo zavrgli srbohrvatsko izposojenko odgovarjati, že dosti razpravljanja v JiS V, 93 in 156, ter je zadeva dognana tako, da se ta glagol spet rabi za izražanje in opis nepravšnje primerjave soodnosnosti v prostoru in času. Na zahtevo nekaterih drugih jezikoslovcev se zadnji čas v slovenščini vedno bolj opušča srbohrvatska izposojenka imovina, čeprav je ta beseda s svojimi izpeljankami vred od leta 1880 (Cigaletova *Terminologija*) potrjena in priznana tako od leksikografov kakor tudi od pisateljev (Fran Levstik je celo skoval novinko imovnik, der Besitzer, possessor). Zdaj beremo že na vseh področjih slovenske književnosti o »premoženju«, ki da je mestno, komorno, deželno, državno, skupno, občinsko, javno in obče, pa o premoženju, ki da je pravna oseba, ter o premoženjski plati pravnih ustanov in o premoženjskih kaznih. Če smo se pod vplivom priznanih pojmov premóžen in premóžnost morali končno vdati rabi kalka pre-móženje = Ver-mögen, pa moramo to besedo in njene izpeljanke vsekakor omejiti na pojem zasebne imovine (Privatgut, bona), kakor smisel besede jasno zahteva, nikakor pa ne smemo besed imovina in imovinski nadomeščati v znanstvenem izrazoslovju z besedama premoženje in premoženjski, kadar gre za pojme, ki niso s področja ožjega zasebnega prava, n. pr. za pojme pravo, davek, gospodarstvo, interes, kazen, osnova, popis, predmet, pregled, prenos in prenosnina, razmere, stan, vprašanje, zmožnost ipd.

Podobne že popolnoma usvojene srbohrvatske novinke zamenjujejo nekateri naši strokovni in jezikovni uredniki brez predhodnega anketiranja le prečestokrat s takimi domačimi besedami, ki niti po duhu niti po obliki zdaleč niso tolikanj ustrezne kakor dosedANJI strokovni izrazi, ki so se docela obnesli. Takšno prizadevanje more dobiti

^{*} Pričujoča študija je bila napisana prej, kakor je Boris Urbančič v JiS VI, 243 sl., obsodil opuščanje ustaljenih izrazov: socialno skrbstvo, zdravstvena zaščita in otroško varstvo.

celo značaj zoprnosti, če privede do tega, da se spravi slovenščina ob diferencirane pojme tako, da bi morali poslej rabiti samo en termin za dva različna pojma. Čistilcem jezika, ki ne spoštujejo zlatega reka *quieta non movere*, kličemo v spomin svarilo Antona Bajca (JiS V, 134), da se mora gledati na vprašanje slovanskih izposojenk celotno, ne pa posamezne izmed njih trgati iz vrste in jih neupravičeno postavljati na sramotni oder.

Dr. France Goršič

MONOGRAFIJA O SLOVANSKEM PREPORODU

(Frank Wollman, *Slovanství v jazykové literárním obrození u Slovanů*, Spisy Filozofické fakulty v Brně, číslo 52, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1958. 244 str.).

Slovanska primerjalna literarna zgodovina se je spet obogatila s pomembno knjigo. Profesor Frank Wollman je napisal delo o tem, kakšno vlogo je imela slovanska ideja v oblikovanju knjižnega jezika pri posameznih slovanskih narodih. Z delom o jezikovno-literarnem prerodu Slovanov je monografsko obdelal predvsem eno svojih tez, ki jo je že večkrat izrazil v dosedanjem delu. Doktor filozofije in profesor slovanskih književnosti je namreč najbolj izdelana osebnost češke znanosti, ki ima za sabo nenavadno bogato življenjsko delo. Sam je ustvarjalec pesmi in zgodovinskih dram ter odličen organizator znanstvenega dela. Za ljudsko poezijo je pokazal veliko zanimanje že 1928 v knjigi *Slovesnost Slovanů*, v kateri je — prvi v ČSR — obravnaval to področje. Za tem je sledila vrsta monografskih študij s področja slovanskih literatur, v katerih je obdelal srbsko in hrvatsko, bolgarsko in slovensko dramatiko ter analizi dodal posebno sintetično delo *Dramatika slovanského jihu* (1930). Kot eden največjavnějšíh slovanskih komparativistov je pred Dimitrijem Čiževskim podal teoretske temelje svoje vede, ki še danes v celoti veljajo. V polemičnem zagovoru zoper Konrada Bittnerja je 1936 v Brnu izdal knjižico *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské*, v kateri zagovarja tezo o kontinuiteti slovanske kulture. Z novimi vidiki pa je podprl in uveljavil slovansko primerjalno vedo 1948, ko se je v delu *Duch a celistvost slovanské slovesnosti* (*Obrisy slovanstva*, str. 168—224) lotil problematike primerjanja slovanskih literatur.

Profesor Wollman se je v delu *Slovanství v jazykové literárním obrození u Slovanů* lotil geneze slovanske literarne vzajemnosti, se pravi; med slovanske književne fluktuacije, izmenjave vrednot, ki se začenja v cerkveno slovanskem obdobju ter nadaljuje v konvergencah in divergencah slovanskega razvoja v teku časa do izoblikovanja modernih narodov in narodne zavesti sredi preteklega stoletja. Zato je — časovno vzeto — predmet te knjige v slovanskih stikih med 1750 in 1848. Ti letnici pa veljata za Slované, ki so bili pod Avstrijo in Ogrsko, ter za Poljake, medtem ko je za Bolgarijo in Makedonijo analogni čas razpet med 1808 in 1878. Profesor Wollman se je s temi problemi že prej obširneje ukvarjal na več mestih, predvsem pa v študijah: *Josef Dobrovský a jazykové literární obrození u Slovanů*, *Sborník prací Filos. fak. brněnské univ.* 3 (1955), D1; *Předchůdci Dobrovského*, *Slavia* 22 (1953); *Lidová slovesnost v jazykové literárním obrození Slovanů*, *Slavia* 25 (1956) in *Některé projevy vědomí sounáležitosti a součinnosti slovanské humanisticko-barokního rázu*, *Slavia* 26 (1957).

Ideološko jedro je profesorju Wollmanu znana Kollárjeva razprava o slovanski vzajemnosti, ki je v nemščini izšla 1837, v češčini 1853, a bila s programatskim člankom napovedana že 1836. Zato mu je temeljna naloga, pregledati, kakšni odnosi so vladali pred 1750 med slovanskimi deželami na kulturnem področju, ugotoviti idejne tokove XVIII. stoletja, ki so se spojili s Kollárjevo zamislijo ali pa izginili v pesku, in precizirati vplivno območje ter širino literarne vzajemnosti v drugih deželah slovanske Evrope pred 1848. letom.

Temeljna postavka profesorja Wollmana je torej sledenje potem in ciljem, po katerih so se ustvarjali narodni književni jeziki. Pri tem vedno izhaja iz zgodovinskih dejstev, ki mu ne dovoljujejo samovolje ali neresničnih predpostavk. Z dialektično-materialistično metodo je razbil objektivistično-pozitivistične premise in postavke ter pokazal na zapleteno problematiko razvoja narodnostne ideje in na vznik naroda v nezaustavljivih razrednih bojih. Umetniško ustvarjanje razlaga kot transformacijo odražanja zgodovinske resničnosti v jezikovno-predmetnih formah, ki se dá razložiti samo iz politično-socialnih podstav. V tem vidi izhodišče vseh odvisnosti v tako imenovanem med slovanskem mišljenju in s tem razlaga tokove umetniške tvornosti z njeno med slovansko fluktuacijo kakor tudi izmenjavo kulturnih pridobitev, idejno-stilno prežemanje in vzajemnost. Ta misel pa hkrati govori, da ni nekakšnega posebnega, zaprtega »slovan-

skega sveta», marveč da gre samo ali za tesnejši ali za ožji splet odnosov, ki jih ne smemo odtrgavati od njihovih gospodarsko-družbenih osnov, od razrednega in narodnega ter s tem od občega, mednarodnega razvoja.

Po prepričljivem dokazovanju profesorja Wollmana pred prerodom ni mogoče govoriti o zavestni ideji slovanske skupnosti. Sicer avtor govori v prvih poglavjih o treh kulturno-zgodovinskih pojavih, ki so takšno idejo utegnili buditi, a so vendar samo pripravljajoče stopnje, ki oplajajo slovansko zavest in vodijo k velikim dejanjem med XVIII. in XIX. stoletjem. Takšni pojavi so bili:

a) starocerkvenoslovanski jezik, ki je bil do XVII. stoletja osnova pisanih jezikov pri pravoslavnih Slovanih;

b) husitstvo in njegove inačice (n. pr. moravski bratje), ki prinaša v slovanski razvoj ideologijo humanitete, na katero se opira predvsem preporna dejavnost protestantskih Čehov;

c) ideja panslavizma, ki jo spočne XVII. stoletje z J. Križaničem in se v različnih modifikacijah izživi v hrvaški koncepciji Ljudevita Gaja (ilirizem).

Prva poglavja drugega dela (55—133) vodijo k osrčju Wollmanove knjige, ki ga je naslovil *Slovanství v jazykově literárním obrození u nás*. V njih se podrobno ukvarja s prvimi znanstvenimi slovnici, riše pojmovanje Lomonosova o medsebojni odvisnosti med jezikom in folkloro, razpravlja o Dobnerjevem konceptu slovanskega patriotizma, ki se v poljski inačici imenuje ljubezen do slovanske domovine. Potem ko razčleni Dobrovskega, obravnava pomen poljskih in ukrajinskih družb Cirila in Metoda, ki so izdelale program vseslovanske federacije. Odločilna vloga pa je bila prihranjena Čehom in Slovakom. Protestantska Slovaška je rodila Kollárja in Šafárika. Genetično premlevanje nastanka in razvoja njune ideologije je profesorju Wollmanu odkrilo tragično usodo in osebno bolečino obeh ideologov, ko jima je mlajši prijatelj L. Štúr zrušil vse načrte o kulturni združitvi z ustanovitvijo novega književnega jezika — slovaščine. Isti principi avtonomnosti in kulturne tradicije so razcepili tudi Južne Slované, s čimer je profesor Wollman svoj pregled zaključil. V njem so zarisani duševni profili slovanskih preporditeljev z večino in toploto, ki je redka v znanstvenem delu. Postave Dobrovskega, Gundulića, Kollárja, Kochanowskega, Karadžića, Kopitarja, Križanića, Lomonosova, Prešerna, Šafárika in Štúra so predstavljene s komparativno metodo v njihovih skupnih in razločevalnih posebnostih. Izsledki in osvetlitve so novi, tehtni in dokazani z gradivom. Profesor Wollman na nešteti mestih posega z roko strokovnjaka v slovensko književnost. Tudi tu so njegove ugotovitve (n. pr. o brižinskih spomenikih ali o Kopitarju) za slovensko znanost o književnosti dragocene in jih bo treba upoštevati v naših raziskavah.

Toda to so Wollmanu samo vnanji dogodki, ki jim je treba najti še notranjo vsebino. Zasedovanje slovanskih prepordnih teženj na področju literarnega jezika ter njegove vloge v ustvarjanju knjižnih jezikov in literatur je pokazalo, da se slovanska ideja najprej druží s politično-socialno naperjenostjo in je kot taka pomembna idejno-emocionalna sestavina umetniških del. Razredni faktorji drobe humanistično-baročno predstavo o slovanstvu in zato profesor Wollman v danem obsegu v glavnem zasleduje odnose tega slovanstva v politično-socialnem procesu, njegovo mesto v družbenih strukturah in šele potem gleda njegov odsev v jeziku in v književnosti.

Literarna vzajemnost, ki se je pojavljala že v starejših obdobjih slovanske kulture, je v razsvetljenstvu in prepordu postala zavestna in programska. Toda že od vsega začetka je v njej večja odvisnost od umetniške ljudske tvornosti kakor pri drugih evropskih narodih. Dokazi za to so v vseh pisanih jezikih in literaturah novodobnih slovanskih narodov: v književnosti se najprej uresničujejo ljudski jezik in ljudska umetniška tvornost. Iz tega ne izhaja samo organska zveza med umetno in ljudsko ustvarjalnostjo v posameznih slovanskih književnostih, marveč prav tako odvisnost slovanskih književnosti od osnov ljudske umetnosti, ki v prepordu in še dolgo kasneje ni razdeljena niti s političnimi mejami niti ni zakoličena z obsegom knjižnega jezika.

Iz takšnega odnosa nasproti književni ljudski tvornosti izvira narodna in socialno osvoboditeljska tendenca, ki spaja slovanska ljudstva v boju zoper tlačanski red. Célo področje prepordne tematike služi temu predelu; v osnovi prepordna tematika ne more biti drugačna kakor napredna. Odtod nastopajoča liberalna buržoazija služi in mora služiti ciljem osvobajajočega se ljudstva, v katerem ima prirodnega zaveznika zoper fevdalni red.

Narodna in socialno osvoboditeljska tendenca je v večini slovanskih literatur v času preporda prevladujoča lastnost. Toda tudi v tem obdobju ta lastnost ni edina; literatura bi ne bila literatura, to je umetniško delo, ko ne bi imela tudi umetniških last-

nosti. Glede na književno umetnost so slovanske književnosti spojene razen z ljudsko tvornostjo tudi s književnostmi drugih narodov. Slovanski literarno-jezikovni preporod se dogaja v tokovih in smereh evropske ter s tem svetovne književnosti. S tem postaja ta literatura splošnejši pojav, ki pa kljub temu ne izgublja svoje celotnosti, specifičnosti in slovanske posebnosti.

Profesor Wollman hoče, da bi bila njegova monografija samo informativna in zato na kraju — ko so mu vsi problemi v zavesti popolnoma jasni — še enkrat definira naloge, ki bi jih bilo treba rešiti na področju, kateremu je on začrtal obseg in veljavo.

Predvsem bi bilo treba pregledati odvisnosti slovanske literarne tvornosti pred preporodom in v njem, njene odraze in lastnosti v posameznih slovanskih književnostih in v vzajemnem literarnem profilu. Dosedanje raziskave še ne dovoljujejo sinteze. Primerjalno literarno gledanje, ki so ga obnovili in poglobili v Sovjetski zvezi, osvetljuje predvsem sprejem, premene in samostojni vznik motivov ter struktur iz politično-socialnih osnov. Na področju slovanskih literatur v dobi preporoda je treba znova vse prerešati s tega gledišča.

Pojave, podobnosti in vplive je treba vrednotiti z vidika družbene naprednosti, ne pa se zaustavljati v mehaničnem primerjanju. Napak pa je, da se običajno raziskovalci zadržujejo samo v zgodovini idej, v kulturi, a estetska ocena književnih tvorbo, njihovih umetnostnih idej in struktur, ali z drugimi besedami, umetniška struktura v lastni literarnosti pojava sploh ni načeta. Slovanska primerjalna literarna zgodovina se torej bistveno še vedno ni odmaknila od realizacije v knjigi *Slovesnost Slovanů* (1928) in metodičnih napotkov v brošuri *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské* (1936).

Medslovanske odnose med snovmi in strukturami bo mogoče ugotavljati samo po uvrstitvi v splošno dogajanje, v katerem bodo vedno izsledek in nikoli predpostavka. Metoda konvergence in divergence je posebno v slovanskih književnostih zelo potrebna in koristna. Šele po velikem primerjalnem literarnoznanstvenem delu bo mogoče s stališča literature preiti k reševanju integracijskih premikov in diferenciacijskih tendenc med slovanskimi narodi. Stalno pa se bo treba vračati k problematiki preporodnega slovanstva, ki je izrazilo in naznačilo nazore, kateri so temelj poznejšega razvoja.

Henri Granjard, pisec odličnih monografij o Máchi in Turgenjevu, je v oceni Wollmanove knjige pogrešal označitev Herderjevega vpliva na slovanski preporod (*Revue de littérature comparée* 1960, št. 4, str. 618—20). Komplex teh vprašanj je v knjigi izostal zato, ker je profesor Wollman prepričan, da je zanimanje za ljudsko umetnost pri Slovanih samorodno, izvirno in da se ves kult ljudske pesmi, humanizma, mesijanizma, ki je pri Slovanih že pred pojavom Herderjevih *Idej*, ne sme povezovati z njim. Ta misel je zorela avtorju od njegove *Slovesnosti Slovanů* in so jo potrjevali izsledki drugih literarnih zgodovinarjev, kakor so Albert Pražák (v svojih študijah o češkem in slovaškem razsvetljenstvu), Jaroslav Maudat (piše o ruskem Herderjevem predhodniku M. D. Čulkovu — prim. *Fr. Wollmanovi k sedmdesátinám*, Praha 1958, 428—40 in oceno B. Mašeka v *Zeitschrift für Slawistik* V, 1960, 4, str. 607—16) in za Slovence Anton Slodnjak (v *Geschichte der slowenischen Literatur*, Berlin, 1958) ter podpisani v *Poglavjih o starejši slovenski književnosti* (v študijah o Linhartu in razsvetljenstvu ter Linhartovi slovenski dramatici v *Novih obzorjih* 1957). Pri Slovanih je herderizem torej obstajal pred Herderjem. Znanstvene raziskave to potrjujejo kljub odporu nacistično razpoložene nemške literarne znanosti, ki to dosledno — ustno in javno — zanika. Slovani nikoli niso samo preživljali svetovnih kulturnih vrednot, marveč so evropski kulturni prostor tudi oživljali s svojim deležem. Profesor Wollman se je v obravnavani knjigi dotaknil tega vprašanja, ga reševal s pronicljivostjo izkušenega in razgledanega znanstvenika ter ustvaril temeljno delo za tistega, ki bo raziskoval katero koli področje slovanskega preporoda. V tem pa sta cena in pomen te znanstveno solidne, žive in raziskovalno spodbudne knjige, ki bi jo moral poznati vsak literarni zgodovinar.

Jože Pogačnik

POMORSKA SLOVENŠČINA

Knjigo z gornjim naslovom so letos spomladi izdali Janez Gradišnik, Ernest Kopriva in Vladimir Naglič, založila pa jo je Mladinska knjiga.

Knjiga ima krajši predgovor, v katerem poročajo avtorji o načinu svojega dela, potem je v štirinajstih poglavjih obdelana najvažnejša snov o vrstah, gradnji in opremljavi, o plovbi in službovanju na morju, zaključuje jo dvodelen slovarček (ki ga je sestavil Vladimir Naglič sam), in sicer tako, da prvi oddelek razlaga slovensko geslo s srbskohrvatsko, angleško in nemško besedo in opozarja na stran v knjigi, kjer je pojem

prvič omenjen, drugi oddelek pa ima za gesla srbskohrvatske besede in tem so pripisane ustrezne slovenske soznačnice. Tekst je bogato ilustriran.

Avtorji so se pri sestavljanju tega dela naslonili na knjigo Milivoja Miloševića, Nauka o brodu, Cetinje 1955, in si izposodili iz nje tudi večino reprodukcij. Vendar so bili do predloge kritični: izrazito šolsko, učno knjigo so z izločanjem zastarelega in ne-bistvenega, s popraviljem in z izpopolnjevanjem glede na najnovejša dognanja v pomorstvu, s preurejanjem poglavij in novimi ilustracijami bistveno izboljšali in jo spremenili v koristen priročnik o pomorstvu in v prvo slovensko pomorsko terminologijo večjega obsega.

Prav je, da so se spoprijeli s to rečjo delavci, od katerih je vsak tako ali drugače povezan s problematiko te nesrečne slovenske pomorske terminologije. Nesrečne — pravim, ker imam v mislih vse naše pisce od Dalmatina sem, ki so se morali ukvarjati z njo, pa povečini morja in ladij še videli niso, ker mislim na številne prevajalce, ki so ne vedoč, kaj tuj pomorski termin predstavlja, izbrali v slovarju marsikdaj naj-neprimernejšo besedo, in še zato, ker vem, kako pomorstvo vsak dan bolj vdira v naše življenje, pa je vendarle brezupno čakati, da bomo slovensko pomorsko terminologijo lahko uveljavili tudi na morju. Pomorsko slovenščino so torej sestavili najbolj poklicani — en pomorščak in vzgojitelj, en pomorščak in književnik ter en prevajalec mnogih romanov z morsko tematiko in poznavalec jezika — zato dosti boljše v danih okoliščinah ne bi mogli dobiti.

Če sem se vendar namenil kritično spregovoriti o knjigi, je zato, ker bi ob posameznih izrazih rad pokazal na nekatere napačne tendence pri večini slovenskih terminologov sploh in ker so sestavljavci v predgovoru knjižice izrazili željo, da bi ob »kritikah, mnenjih in prispevkih lahko polagoma zrastle boljša in popolnejša slovenska pomorska terminologija«.

Številne slovenske poveljne terminološke komisije opravljajo potrebno in koristno delo. Lani se je n. pr. na simpoziju tehniške besede pokazalo ne samo to, da je pripravljanje in izdajanje slovenskih terminologij zelo nujno, marveč tudi, da se javnost za stvar zanima in jo je voljna vsestransko podpreti. Prav tam pa so se odkrile tudi poglobitve pomanjkljivosti in napake: pri delu ni enotnega načrta, individualizem in diletantizem iz terminoloških prizadevanj nista pregnana, jezikoslovcev, ki bi poznali obravnavano stroko, ni, kakor ni jezikovno dovolj izobraženih strokovnjakov s posameznih področij, preveč mislimo na ozke trenutne potrebe, zanemarjamo pa načrtno zbiranje in študiranje historičnega in dialektičnega gradiva. In prav zato, ker so se sestavljavci Pomorske slovenščine prenekateri od gornjih napak spretno ognili, moram opozoriti na tiste, ki se jim niso.

Med mnogimi pomorskimi izrazi, ki jih danes govorimo ali pišemo na Slovenskem, so se sestavljavci odločali za take, ki so se jim zdeli »res domači, primerni za slovensko uho in za rabo na morju«. Tako so se odločili med sinonimi za *morski breg*, *obrežje*, *obrežen*, *pristanišče*, *pristaniški*, *krov*, *ogledalo*. Kakor se zdi ta odločitev na prvi pogled dobra, je problematična, saj se je celo v besedilo Pomorske slovenščine kljub skrbnosti pritihotapila prepovedana *obala* (34), pri besedi *luški* (184) pa se bralec začudeno sprašuje, zakaj se sme reči *luške stopnice* in *luški kapitan*, ne pa *luške naprave* in *luški vlačilec*. Za posamezne predmete oziroma pojme, ki doslej niso imeli slovenskega imena, so si sestavljavci izposojali besede deloma iz slovarjev (*pritežek*, *ploščak*, *vzdiznica*), deloma iz različnih sorodnih strok oziroma priročnikov (*grodnica*, *vajeti*, *napona*), deloma so jih sami ustvarjali (*meglivec*, *prisluskovalnik*, *lesarka*). Načelno so te rešitve pravilne in med novimi besedami je večina takih, ki imajo teoretično vse možnosti, da se primejo. Vendar so šli sestavljavci pri tem čez mero.

Vsem udomačenim tujkam menda ne bomo po sili iskali domačih heteronimov (*kajak* = *šilec*) in marsikatero besedo, ki se kljub »nepravilnosti« zmerom rabi, ne bomo več preganjali (*elektrik* namesto *elektrikar*, *električar*). Terminolog tudi nima pravice, da bi svojevoljno določal nove pomene takim besedam, ki že imajo določen pomen. Za dok ni najprimernejša poslovenitev *ladjišče*, ker je bil doslej to sinonim za *pristanišče*; kvečjemu bi mu lahko rekli *ladjenica*. Prav tako slab je nasvet, da bi vpeljali *vetrilo* kot kolektivno ime za jadrovje, vrvje in jambore skupaj, torej za to, čemur pravijo pomorščaki *snast* ali *takelaza*. *Vetrilo* nam je že od Gutsmana dalje papirnata soznačnica za *jadro*. Tudi Rusi ga imajo za preživel izraz. Čemu bi ga mi oživljali in mu avtoritativno določali pomen, ki ga ni in ga ne bo nikoli imel? *Polog* je ponesrečen prepis Pletteršnikove *pologe* (das Gerüst, worauf Schiffe gebaut werden), o kateri je Breznik (ČZN 1938, 154) jasno povedal, da vanj ne spada. Prav škodljivo pa je uvajanje besed kot *sponka*, *kovnik* in *kovica* (z izpeljankami *zakovičen*, *razkovičiti*, *zakovan* s *sponko*,

kovičenje) namesto pogovornega *neta* ali kolikor toliko uveljavljene *zakovice*, ker take novotarije bralca samo begajo. Vse to dokazuje, da si avtorji niso zmeraj odgovorili na vprašanje, komu je termin namenjen in koliko je upanja, da ga vsakdanja raba potrди. Zaradi premajhnega posluha za resničnost in preočitnega purizma avtorjev je nevarnost, da bo celo marsikak lep predlog ostal na papirju (*kosnik* = (po)ševnik, *bokobran* = odbojnik, *gaz* = ugrez, *razma* = robnica).

Razumljivo je, da se pri brskanju za novimi besedami pisci Pomorske slovenščine niso mogli ogniti napaki vseh prenapetih terminologov: avtor sam dokaže, da je njegov predlog nesprejemljiv, ker ob prvi priložnosti, da uporabi novi izraz, nanj pozabi. Nesreče ob *hladilnici-hladnici-hladilniku* ne bom omenjal, ker je vsaj delno odpravljena s popravki na koncu knjige, za zgled pa naj služi poskus, kako poimenovati tri načine nihanja ladje.

Res, zmeda glede teh terminov je bila doslej tako velika, da je pomenska razmejitev nujna. Vendar sta se v glavnem uporabljala dva glagola oziroma glagolnika: *zibati* se in *gugati* se. Za prvega imam najstarejši izpis iz Primca 1813, slede Novice 1860, *zibanje* je v Letopisu Matice Slovenske 1880; prav tam je rabljeno *guganje*, potem je v Zgodnji Danici 1853, *gugati* se pa pozna Cigler (Sreča v nesreči). Seveda sta to sinonima; če sta rabljena vzporedno, ni mogoče dognati, za katero vrsto nihanja gre pri enem ali drugem izrazu. In kakor pred sto leti so si morali naši pisatelji še pred kratkim pomagati s prislovi, če so hoteli določneje opisati nihanje ladje, n. pr. *zibanje ladje naprej in nazaj ali sem pa tja ... zibanje naprej ali nazaj kakor tudi na stran*. Novi predlog v Pomorski slovenščini je takle: nihanje okoli vzdolžne osi ladje naj bo *zibanje*, nihanje okoli prečne osi *guganje*, kombinacija obeh nihanj pa *opotekanje*. Predlog je pameten, slikovit. Vendar to ni zadosti, če ob preizkusu odpove! Odgovarjajoči odstavek v prej omenjeni Miloševičevi knjigi pozna za *zibanje* = *valjanje* in za *guganje* = *posrtanje*; nasprotno tej paraleli stoji v slovarčku Pomorske slovenščine *zibanje* = *ljuljanje*, *guganje* = *posrtanje*, *opotekanje* = *valjanje*; pri opisu ladij za prevoz rude pa je izenačeno spet *zibanje* = *valjanje*.

Rekel sem, da je predlog za poimenovanje treh načinov nihanja ladje pameten in slikovit. Slikovit je, ker nas *guganje* spomni na gugalnico (naprej in nazaj), *zibanje* na *zibelko* (sem in tja), *opotekanje* na hojo bolnika ali vinjenega človeka (naprej in nazaj, sem in tja), in pameten, ker je vsaj delno naslonjen tako na historično, kot praktično rabo. Na žalost je takih zgledov premalo.

Ker je bila Pomorska slovenščina sestavljena po tujem učbeniku in ker so se njeni avtorji prizadevali biti za vsako ceno »slovenski«, so zanemarili historično in dialektično nabiranje oziroma proučevanje terminološkega gradiva, pa tudi marsikatera živa beseda jim je ušla. Če ne drugače, bi imela ta ali ona beseda pravico priti v knjigo vsaj kot kulturnozgodovinska zanimivost ali pa kot sinonim, o katerem avtorji pravilno trdijo, da mora biti evidentiran, kadar ni jasno, kaj je boljše, ali kadar se zde izrazi za isto reč enakovredni — čeprav je naloga terminologov predvsem praktična, to je v normativnem zapisu, kaj se rabi ali kaj naj se rabi. Pri tem seveda ne mislim na historične besede kot *ankora*, *bandero*, *barkarol*, *batel* ali na primorski narečni *portič*, *šker*, *škojero* ali na termine, ki jih uporabljajo samo pomorščaki, kot *bonaca*, *pajol*, *feral*, ker imamo zanje druge splošno znane izraze, pač pa pogrešam prastaro *barko* in *barčico*, *drevo* kot sinonim za *jambor* (ob katerega so avtorji že postavili prav tako mrtvi *jarbol* < *albero* = *drevo*), *kajuto* ali *kajito*, pogrešam moderni *tramper* (le kdo mu bo rekel *ladja* [tovorna] v prostem prometu?) in navor, predvsem pa dialektične besede *svesla* ali *šešla* (proti nerodnemu polu), *šartka* (iz Bevka; v Kopru *šarča*), *trašt*, *monkolin*, *malajda*, *morjāk* (v Pobjih) ali *mōrnik* (v Nabrežini) zraven knjižnega *mornika*. Takega načrtnega zbiranja in izbiranja sestavljavci Pomorske slovenščine niso mogli opraviti, saj ga niso imeli niti v načrtu, zavedati pa bi se le morali, da se pomorska slovenščina ne ustvarja šele od včeraj v Ljubljani. Če so v romantičnem navdušenju lahko zapisali, da so se nam v pomorski terminologiji »ohranili le še prav borni sledovi nekdanjega bogatejšega izrazja,« bi bili morali pogledati za njim tudi čez Pleteršnika in čez kranjski plot. Vsekakor se bodo morali slovenski pomorski terminologi prej ali slej lotiti tudi teh raziskav, kakor so se jih medicinci in nekateri drugi.

Za konec še nekaj drobnih pripomb:

V slovarčku citirane strani, to je tiste, na katerih je pojem prvič omenjen, niso zmeraj točne (vzdiznica 125 namesto 20, verižnica 64 namesto 35), pa tudi srečno izbrane niso (*napona* je res omenjena na strani 22, toda več pojasnila o njej je na strani 26; ta bi bila za tistega, ki se hoče o predmetu informirati, važnejša). Dalje manjka v slovarčku dosti terminov, ki so v tekstu obdelani (*odtočnica* 12, *lesarka* 38, *plovilo* 41,

repina 99, liga 151) ali pa so skriti pod atributi, ki uporabniku slovarčka najbrž ne bodo zmeraj prišli na misel (*grodnica pod krmna grodnica, dok pod suhi dok*).

Večja doslednost bi bila potrebna pri vrstnem redu izrazov v sinonimnih skupinah, n. pr.: *stan (kaštel)* iz teksta je v slovarčku obdelan pod besedo *stan*, nasprotno je *dvor (most)* pod besedo *most*.

O koristnosti naglasov v takem priročniku ni treba izgublјati besed. Vendar je rešitev, da z akutom pokažemo mesto poudarka, zanemarimo pa kvantiteto (izjemoma je nakazana pri *pétnici* 58: 196), nezadovoljlјiva. Pa tudi o mestih poudarka bi se dalo pri marsikateri besedi razpravljati (*vrvica, kaják, ladjišče, kapitánija*).

Nerodne so formulacije: *jambore in prav tako poševnik opirajo nepremične vrvi 26, jeklene vrvi ... podpirajo jambor 90, se razbeljena dela spojita v poltrdem stanju 55, ščitasto sidro ima obliko ščita ali glive 98*.

Format Pomorske slovenščine ni posrečen. Na noben način pa velikost knjižice ni v skladu z velikostjo ilustracij. Če pri taki stvari niso odločilni estetski oziri, naj pridejo do velјave vsaj praktični: opis in ilustracija morata zaradi lažje in hitrejše orientacije čim bližje skupaj.

Pri morebitni novi izdaji naj se izločijo nepotrebna ponavljanja (cisterne 34 : 43, reševalne ladje 34 : 41, vetrnik 68 : 109) in poučevanja (raba *preproste priprave, ki ji pravimo »kljunač«* (kdo neki?) 83, umivanje vrvi 84, gašenje s peno 73). *Stane Suhadolnik*

PRISPEVEK K RAZLAGI IMENA TAVČAR

V zadnjih letih se je k problemu o izvoru imena Tavčar povrnilo več avtorjev. B. Berčič (Rod, dom in prvo šolanje pisatelja Ivana Tavčarja, Loški razgledi 1 [1954], str. 79) je v svoji razpravi oporekel pravilnost razlage, da je Tavčar »tolmačiti od besede Davčar, kakor še danes sosedu imenujejo prebivalcé Davče«, ki jo je že pred več kot tremi desetletji postavil P. Blaznik (Kolonizacija Selške doline, 1928, str. 93, glej še 113) in se priključil mnenju I. Dolenca (Kaj pomeni beseda Tavčar, Čas 24 [1929], str. 423—4; glej še Mentor 16 [1928], str. 44) in z njim še starejšim razlagam, češ da je beseda izšla iz narodnostne oznake za Nemca — Deutscher. V svojem članku o tej problematiki je D. Ludvik (Als — Davča — Tavčar, JiS V [1959/60], str. 27—8) podprl Blaznikovo trditev in tudi na podlagi glasoslovnih zakonov nemškega jezika dokazoval, da tavčar in deutscher ni isto. Končno se je lansko leto zopet oglasil P. Blaznik in v razpravi (Odkod priimek Tavčar?, Geografski vestnik 32 [1960], str. 27—31) z novimi dokazi, po našem mnenju pravilno, podprl svoje prvotno tolmačenje, ki sta ga prevzela tudi R. Andrejka (Doneski k postanku rodbinskih imen v Selški dolini, GMS 20 [1939], str. 326) in A. Melik (Planine v Julijskih Alpah, Dela Inštituta za geografijo, SAZU 1950, str. 62). Izvajanju Ludvika in Blaznika sta pritegnila z nekaterimi dodatki tudi J. Dolenc in F. Bezljaj (oba v članku z naslovom Še o rodbinskem imenu Tavčar, JiS VI [1960/61], str. 32).

V naslednjem bi hotel z novim virom, ki omenja Tavčarja (Thautzscher, Tautzer) že leta 1536, dopolniti Blaznikova izvajanja. Gre za mitninsko knjigo, ki jo je napisal knjigovodja Tomaž Lévec (?Lewitz) na mitninski postaji Bača. V njej se omenja priimek Tavčar na treh mestih. V soboto, 15. januarja je skozi mitnico tovoril neki »thautzscher« tovor žebljev, ki so bili po izvoru vsekakor iz fužin v Železnikih, tedaj enem najvažnejših središč žebljarske proizvodnje. Nekaj dni pozneje (20. januarja) se v družbi šestih tovarnikov, po vsej verjetnosti kmetov, ki so tovorili 19 tovorov vina, zopet omenja Tavčar. Končno zaznamuje mitninska knjiga 23. novembra istega leta Petra Tavčarja, ki je za Gregorja Medveda tovoril 7 tovorov žebljev, vsekakor prav tako iz Železnikov. V prvih dveh primerih gre verjetno za isto osebo, ki je v Furlanijo ali pa proti habsburškim lukam za svoj račun tovorila žeblje, nazaj pa vino. Časovna razlika petih dni se povsem ujema z dolžino poti. Peter Tavčar pa se je verjetno ukvarjal s tovarništvom in je v našem primeru za plačilo transportiral blago omenjenemu Gregorju, ki se v mitninski knjigi še enkrat omenja. Po izvoru sta bila oba Tavčarja nedvomno iz Selške doline, po kateri je bil v tem času in dalje po Baški dolini precej živahen promet proti Furlaniji in morju. Važno trgovsko blago so bili zlasti žeblji, v veliki meri tudi iz Železnikov. Skozi mitninsko postajo v Bači je šla proti Italiji nekako četrтина celotne proizvodnje žebljev iz kranjskih fužin, ki je v tem stoletju narasla na okoli 2000 tovorov letno. Da bi pa oba ob času omembe še prebivala v Davci, ni mogoče trditi. Vsekakor moremo predvidevati, da je vsaj Peter Tavčar, ki se je, kot smo videli, poklicno ukvarjal tudi s tovarništvom, živel v kraju ob sami poti po dolini. V poštev prihajajo predvsem Železniki, kjer se po urbarju leta 1560 res omenja kajžar Blaž Tavčar, morda Petrov potomec.

Iz gornjega sledi po našem mnenju predvsem dvojje. Točneje se s temi podatki omeji čas začetka kolonizacije Davče, ki ga je treba postaviti vsekakor v dobo med leti 1515 in 1536. Prav tako pa nanj lahko vežemo tudi začetek izvora imena Tavčar. Na komaj izkrčenem ozemlju, ki je bilo za kolonizacijo manj ugodno in sprva tudi ne dovolj veliko, so se morali prebivalci, ki so si pridobili manjšo krčevino, ozreti še za drugim zaslužkom. Za tega pa je dajalo tovarništvo in kmečka trgovina po dokaj prometni smeri Selške doline in vključevanje v dejavnost, ki je bila povezana s fužinarstvom (drvarjenje, oglarjenje, kar je bilo često v zvezi s samim procesom krčenja), dovolj možnosti. Človeka, ki je prišel iz Davč in se v dolini za stalno naselil, ali ki je pogosto prihajal po poslu v dolino, so začeli imenovati po kraju izvora, iz česar se je razvil pravi priimek. V naši mitninski knjigi imamo poleg imena Tavčar še druge primere, tako za sam vzdevek brez osebnega imena (Triester, Oberpacher) kakor tudi z njim (Jacob Zeirützer, Hans Lakher). Zelo značilen primer za ta razvoj najdemo v 16. stoletju na Reki v rodbini mitničarjev in mitninskih knjigovodij, ki so bili po svojem izvoru vsekakor iz Ljubljane. Člane te rodbine so domačini označevali z vzdevkom Laibacher, ki jim je postal priimek.

Ferdo Gestrin

V TOLAŽBO IN POUK

Nemško jezikoslovje praznuje letos pomemben dogodek: dokončan je Grimmov *Deutsches Wörterbuch*. Zasnovan je bil 1838, prvi zvezek je izšel 1852, torej po 123 ali 109 letih je dosegel konec s 380. snopičem v obsegu 32 zajetnih zvezkov (knjig). Po takem delu bi človek pričakoval glasov zmagoslavja in zadoščenja, pa ima kritika ob teh skladih slovarja zelo mešane občutke. Štiri rodove najboljših germanistov, silo časa, velikanski denar — vse to imajo v mislih ob rezultatu: kaj naj zdaj s tem slovarjem počnemo? Že med izhajanjem je bilo mnogo zelo resnih svaril in opominov, zelo trde in tehtne kritike dela; zlasti očak germanistike Hermann Paul je 1894 svaril pred takim slovarjem. Ob koncu se je pa sprožil cel plaz vprašanj, ki bi jih bilo treba rešiti ob tem slovarju. Za nas so ti glasovi tolažilni in poučni: tolažilni, ker vidimo, da se tudi tako velikemu narodu s tako odlično strokovno pripravljenostjo slovarsko delo ustavlja in ne daje zmeraj zaželenih rezultatov; poučno pa, ker se ob vsem tem vendarle marsikaj lahko naučimo pri snovanju svojega slovarja. Med številnimi kritikami in glasovi je tehten zlasti članek W. Boehlicha *Ein Pyrrhussieg der Germanistik* (*Der Monat*, št. 154). Po njem posnemam nekaj za nas zanimivih podatkov in vprašanj, na las podobnih našim.

Slovar je spočelo romantično narodno navdušenje in mu botrovalo v vseh razvojnih stopnjah do zadnjega snopiča. Grimmu je bila vsa germanistika izraz takega narodnega navdušenja. Vodilni naslednik Rud. Hildebrand je pod Bismarckom (1869) pisal: »Vstajenje naroda je zares odvisno od uspevanja in dela nemške filologije, in ne najmanj od dela za nemški slovar.« Zadnji urednik Th. Frings (*Leipzig*) pa piše ob koncu: »Ko je Jakob Grimm sprejel breme nemškega slovarja, ni storil tega toliko iz odgovornosti pred znanostjo kolikor iz čuta hvaležnosti in dolžnosti do naroda in domovine. Buditi in krečiti zavest narodne skupnosti in tako pripravljati pot, ki je vodila od politične razbitosti k enotnosti, to je bila najodličnejša naloga, ki je bila odmerjena njegovemu delu. Njegova zadeva je zopet postala naša zadeva; duh, s kakršnim je delo začel, je tudi duh tistih, ki jim je usoda dodelila, da so delo dokončali.« Ta nacionalistična usmeritev je kriva marsikatero pomanjkljivosti slovarja zlasti v izbiri besedja in slovstva, ki je bilo uporabljeno.

Zelja po monumentalnosti je gnala zamisel v obseg, ki mu začetnika nista bila sama kos. Taka velikopoteznost je bila za delo usodna. Ob smrti Jakoba Grimma (1863) so bili dokončani 4 zvezki, pa je obnemogel pri geslu *Frucht*. Po njegovi smrti sta 40 let vodila delo K. Weygand in Rud. Hildebrand. Ta dva sta prvotni načrt še mnogo bolj razširila zlasti v obdelavi. Hildebrandovi članki so sicer bleščeči v marsikakem pogledu, vendar preobsežni, saj obsega n. pr. *Geist* kar 188 stolpcev in je izšel tudi v samostojni knjigi; črka G, ki se je je lotil, je narasla na 5 knjig in pol in je bila dokončana šele 1958. Tako so pomembni germanisti obravnavali vsak svoj delež bolj ali manj izčrpno, a malo enotno. Med njimi je M. Heyne prispeval silno veliko listkov in umrl ob geslu *zahllos*. Njegov učenec H. Meyer je prispeval za slovar najdaljši članek *stehen* v 325 stolpcih, 75 od teh obravnava samo zgodovino besede in oblikovje; obdeloval je besedo 7 let. Leta 1906 je skrb za slovar prevzela pruska akademija in si s 170 sodelavci v Göttingenu ustvarila novo listkovno gradivo. Prva svetovna vojna je delo hudo zavrla; ko je 1929 zopet steklo, so gradivo spravili v Berlin in računali, da do 1945 delo dokončajo.

Druga svetovna vojna pa je delo zopet zavrla; gradivo bi bilo skoraj uničeno, rešili so ga le po naključju. Po 1948 so delo nadaljevali in letos dokončali. Da delo po takih spremembah in notranjih in zunanjih premikih časa ne more biti enotno, je več ko razumljivo. Danes so si vsi na jasnem, da bi bilo mnogo bolje, ko bi bila brata Grimm ubrala tako pot kakor Francoz Littré, ki je nekako v istem času zasnoval svoj slovar, ga kot nefilolog dokončal v prvi izdelavi do konca, potem pa z izkušnjami, pridobljenimi v teku dela, začel od kraja predelovati slovar za natis. Ob tem mu je sicer rasel, se izpopolnjeval, a je bil enoten in je kakor scela vlit. Tako je nastal odlični slovar francoskega knjižnega jezika v štirih debelih zvezkih drobnega tiska v ne prav 20 letih.

Kateri so najhujši očitki slovarju? Najhujši je gotovo očitek neuporabnosti. Slovar je sicer zakladnica jezikoslovnih dognanj in učenosti, ali dognanja so nedostopna takrat, kadar bi jih kdo potreboval; veš, da je v slovarju, toda kod. Ne le zastarelost prvih zvezkov, še mnogo bolj nepreglednost in strašna obsežnost kasnejših gesel v nepreglednem podajanju otežuje iskanje po slovarju. Pravijo, da je treba let, preden se spoznaš v ureditvi posameznih zvezkov.

Velika spotika je neenotnost pravopisa. Res je že Grimm zagovarjal pisavo *t* namesto *th*, pa ni uspel; zato je disciplinirano pisal *th*. Za njim so tako pisali do zadnjega, čeprav so *th* zamenjali s *t* na Bavarskem že 1879, naslednje leto na Pruskem, 1901 pa povsod; ko je 1890 začela izhajati črka *T*, so pisali *th* do konca (1935). Tako je v pravopisnem pogledu prej vir zmede kakor reda. Isto velja za *c/z-k* v tujkah.

Veliko očitkov velja izbiri besedja. Stališče do tujk je hudo podobno kakor pri nas. Grimm je bil mnenja, da zdrav jezik sam od sebe odklanja tujke, jih ne sprejema, če so se pa kdaj ugnezdile v njem, jih čisti. Zato mu je tujka zmeraj manj vredna kakor domača beseda, čeprav ta ni kdove kako jasna. Tudi izbira tujk je zelo neenotna; z nekaterih področij so le redke sprejete, z drugih zelo na debelo. Prav tako je historično gledanje na jezik vrednotilo besede po starosti: čim dlje nazaj v pragermansko dobo segajo, tem boljše so jim bile. Zato precenjevanje starih, v rabi že odmrlih besed, pa omalovaževanje sodobnega besedja. To se slovarju pozna toliko bolj, ker novejše literature do zadnjega niso kdove koliko ekscerpirali; Kafka, Benna, Brechta itd. n. pr. šele po 1945. Tudi to se pozna, da so se preveč zanašali samo na pisane vire; če kaka splošno rabljena fraza ni bila nikoder zapisana, ni prišla v slovar. Kljub vsemu pa slovar pravi, da nikakor noče biti purist.

Naj to zadostuje. Prijetno je v težavah imeti tovariša, zlasti tako uglednega v jezikoslovju. Vendar imamo mi še vse možnosti, da se podobnim napakam izognemo. Ne bodimo premonumentalni v zasnovah, pa tudi v izvedbi ne, da se nam ne ponovi nesreča Grimmovega slovarja — ali pa tudi našega SBL. Tudi tukaj velja: ko bi bili prvotno zasnovi SBL v dveh zvezkih izvedli v 10 letih z manj ambiciozno dognanostjo, bi danes imeli celoten in kolikor toliko enoten slovar, tako je pa razklan na dvojce — podobno kakor Grimmov, Bis dat, qui cito dat.

J. S.

NEKAJ MISLI OB DELU PEDAGOŠKE SEKCIJE NA III. KONGRESU ZVEZE SLAVISTIČNIH DRUŠTEV

Šolska reforma, ki jo je priklical naš družbeni razvoj, je prinesla nove poglede pa tudi nove potrebe v naše šolstvo.

Obvezna osemletna osnovna šola, strokovne šole, učiteljsišča, gimnazije so pričele z novim učnim načrtom, ki je sicer bližji življenju, vendar veliko zahtevnejši od prejšnjega. Od učitelja terja večjo razgledanost in pedagoško usposobljenost. Ob vrzelih, ki so se pokazale v našem znanju in naših privajenih načinih dela v razredu, smo začutili, da nekaj z našim šolanjem ni bilo v redu in da je tesna vzročna povezanost med posameznimi šolami od osemletke do univerze.

Veliko zanimanje slavistov za predavanje na pedagoški sekciji kaže, da so ta vprašanja žgoča zlasti po bratskih republikah, kjer so se že pokazali prvi rezultati novih učnih načrtov, ki so jih začeli uvajati pred nami, pri nas pa jih puščamo še vedno nekako ob strani.

S sodelovanjem Zveznega zavoda za napredek šolstva v Beogradu in z velikim razumevanjem predsednika dr. Bratka Krefta smo skušali dati s predavanji na pedagoški sekciji poudarek zlasti reformi šolstva in problemom, ki so ob njej nastali. Jasno je, da v tako skopih referatih nismo mogli dobiti odgovora na vse tisto, kar nas vznemirja, vendar pa so izstopili nekateri problemi, o katerih bi veljalo razmišljati.

Zal sta zaradi odsotnosti predavateljev odpadli predavanji predsednika komisije za materin jezik pri Zveznem zavodu za napredek šolstva dr. Ilije Mamuzića o primerjavi republiških učnih načrtov o ustnem in pismenem izražanju in jezikovnem pouku ter predavanje Mirka Pavlovskega iz Skoplja o dosedanjih izkustvih novega učnega načrta v osemletni osnovni šoli in gimnaziji v Makedoniji.

Hrvatski slavisti, ki so se, kot kaže, lotili najbolj organiziranega in smotrnega pedagoškega dela ob novem učnem načrtu, so predvsem podčrtavali vlogo, ki jo daje novi učni načrt ustnemu in pismenemu izražanju. Naloga slavista je razbiti nekdanjo utesnjenost, ki jo je šola vnašala v učenčevo izražanje, ter iskati načine, kako uvajati otroka v ustno in pismeno izražanje, ki naj bo v šoli prav tako sproščeno kot pri igri. Učitelj naj s togimi pravili ne zatre otrokove ustvarjalnosti, temveč naj jo zgolj usmerja (Stjepko Težak, Zagreb).

Tudi Stanko Dvoržak iz Zagreba je med glavnimi značilnostmi in prednostmi novega učnega načrta za gimnazije podčrtal vlogo, ki sta jo dobila študij jezika ter ustno in pismeno izražanje dijakov.

Đorđe Zivanović iz Beograda je poudaril važnost dikcije in akcentuacije za pravilno razumevanje literarnega dela ter potrebo, da se učitelji poglobe v študij pravorečja.

Proti formalizmu in dogmatizmu pri pouku slovnice je nastopil Đorđe Rašović iz Titograda.

Drugo vprašanje, ki je izstopilo iz referatov, je obravnava literarnega teksta. Po naših šolah dajemo še vedno prednost literarni zgodovini, zanemarjamo pa idejno, sociološko, stilno in estetsko analizo del. Zmagati mora načelo, da je osnova analize literarno delo, ki ga moramo obravnavati kot celoto, in šele od dela prehajamo na literarno zgodovinsko in literarnoteoretično ter jezikovno obravnavo (Tvrtko Čubelić, Zagreb, Đorđe Bajić, Novi Sad).

Diplomske naloge, ki smo jih sprejeli kot novo, sodobnejšo obliko mature, so še vedno vprašanje, ki ga nismo še dokončno rešili. Z bolj domiselnim, problemskim, samostojnim seminarskim delom, ki naj bi črpalo vsebino predvsem iz sodobnosti, lahko pripravljamo dijake za samostojno delo ob diplomski nalogi (Jože Sifrer, Jesenice).

Tretje vprašanje, ki je prišlo na kongresu do izraza, so učbeniki in učila. Svoje misli, kakšna naj bi bila sodobna čitanka, je prikazal Geza Kikić iz Bosanske Krupe. Zavzemal se je za sodobne literarne tekste, prikaze iz NOB ter tekste iz kulturne ter politične publicistike, ki naj bi bili bogato umetniško ilustrirani. Žal nismo na kongresu spoznali stališč hrvatskih slavistov, ki so pri Zavodu za napredek šolstva izdali kritično študijo o naših učbenikih. Med učbeniki za literaturo nimamo zgodovinske in sociološke ter metodične obravnave mladinske književnosti, ki jo učitelji prvenstveno obravnavajo v osnovni šoli.

Tudi avdiovizualna sredstva, ki jih je praktično z magnetofonskimi posnetki prikazal Hrvoje Juračić iz Zagreba, se v naših šolah premalo uporabljajo in bi morali več in globlje razpravljati o njih.

Te bistvene ugotovitve kongresa o metodah, ki jih zahteva novi učni načrt od slavista, pa so nakazale nujno reformo študija slavistike na fakultetah in drugih pedagoških ustanovah.

Slavist naj bi poslušal poleg rednih predmetov še dve leti splošno in mladinsko psihologijo ter več ur specialne metodike in obiskoval seminarje za pripravo nastopov (Stane Mihelič, Ljubljana). Na fakulteti bi morali uvesti kolegije in seminarje za stilistiko in kulturo govora (Stanko Dvoržak, Zagreb). Slavist se mora že na fakulteti spoznati z estetsko analizo del, sociologijo, psihologijo ustvarjanja in obravnavo književnih del (Tvrtko Čubelić, Zagreb). Seznaniti bi se moral z idejnim, zgodovinskim in estetskim razvojem mladinske književnosti.

Čeprav delo pedagoške sekcije ni prineslo dokončnih rešitev in odgovorov na vrsto vprašanj, ki zanimajo slavista pedagoga, je vendar opozorilo na probleme, ki jih mora reševati ZSD, če noče zaostajati za družbenim razvojem, ki zahteva novo šolo in nov način pouka ter tesnejšo povezanost najvišjih ustanov s prakso, t. j. z osnovnošolskim in srednješolskim poukom.

Da bomo uspeli v tem, pa je potrebno organizirano delo: pedagoška mreža po šolah, analiza učnih načrtov v praksi, analiza ustnega in pismenega izražanja dijakov, študij in kritična obravnava posameznih vprašanj od uvajanja v književnost in v jezikovni pouk do učbenikov in modernih učil. V tem pa bomo uspeli zgolj s tesno povezavo osrednje ped. sekcije ZSDJ z Zavodom za napredek šolstva v Beogradu in s povezavo republiških SD z republiškimi Zavodi za napredek šolstva.

Marija Jamar

JEZIK JE TREBA POPRAVLJATI PRI VSEH PREDMETIH

»Materni jezik je skupno izrazilo vsem predmetom in ni sam zase. Vsi profesorji, ki ga uporabljajo, morajo paziti na njegovo rabo.« Ta opomba iz ministrskih napotkov l. 1938 prav gotovo ni izgubila nič veljave in tehtnosti. Dobro bi bilo, če bi jo po vseh gimnazijah in srednjih šolah imeli zmeraj pred očmi.

Dijaki še tako le preveč radi vidijo v francoščini predmet zase, ki so mu dolžni posvetiti samo nekaj ur na teden. Dosti jih je med njimi, ki imajo za samo po sebi umevno, da v prevodih iz klasičnih in modernih tekstov uporabljajo barbarsko izražanje in sejejo nesmisle. Kadar morajo dokazati kak izrek, napisati nalogo iz zgodovine ali naravoslovnih znanosti, se ne menijo več ne za pravopis ne za slovnico in ne za prikladen izraz. Vse to, mislijo, velja samo pri »francoščini«.

Mar je treba znova spomniti, da sta natančen jezik in jasen sestavek vsaj toliko potrebna v znanstvenem prikazu, kolikor v literarni razpravi. Nikakor ne gre za to, da bi spodbujali nagnjenje k besednemu lepotičju in praznim okraskom, saj le-te profesor francoščine prvi preganja. Prav tako ne kanimo v imenu kakega vražastega purizma zavreti naravni razvoj jezika. Vendar pa je treba zahtevati: karkoli imajo dijaki povedati, naj povedo jasno, točno, jedrnato in v redu. Pošteno izražanje je gotovo znamenje jasnih misli in trdnega znanja.

Je pa tudi moralna in socialna vrlina. Kdor se izogiba nemarnosti v besedi in slogu, s tem dokazuje, da je strog do samega sebe in obziren do tistih, ki ga poslušajo ali ki ga bodo brali. S tega vidika je nagizdanost prav tako zoprna kakor malomarnost. Naši študentje vse preveč uživajo v tem, da pretikajo svoje pisanje s tehničnimi in filozofskimi izrazi, ki so brez dvoma na mestu, kadar jih rabiš zavestno, vse nakrižem razmetani pa slabo zakrivajo negotovost v mišljenju in izdajajo, morda podzavestno, namen, slepiti druge in same sebe.

Na govorjeno besedo ne smemo paziti manj kakor na pisano. Naši dijaki govore čedalje slabše. Ne čudimo se torej, če jim je težko najti pravo besedo, kadar vzamejo pero v roko.

Vse to je, kakor vidite, stvar navade. Vendar bo prizadevanje enega samega učitelja, da dijakom vcepi dobre navade, brez uspeha, če smejo pozabiti, kar jih uči, brž ko se izmaknejo njegovemu nadzorstvu. Slabo govoriti se pravi slabo misliti, zato ne sme biti profesorja, naj že uči kateri koli predmet, ki bi se ne čutil tudi učitelja francoščine. Le tako bo v bistvu zagotovljena tista vsklajenost naporov, ki jo vzgojni skupnosti nalaga enotna kultura.

BIBLIOGRAFIJA SLOVENSKE LITERARNE ZGODOVINE ZA L. 1960

I. Slovensko ljudsko pesništvo

- Grafenauer Ivan*: Pogled na gorenjsko ljudsko pesništvo. — Rad kongresa folklorista Jugoslavije VI. Ljubljana 1960, str. 45—47.
- Das slowenische Kettenmärchen vom Mäuslein, das durch einen Zaun kroch, aus dem Gailtal in Kärnten. Str. 239—250.
P. o. iz: Humaniora (New York).
- Slowenische legendäre Lieder von Unserer Lieben Frau auf dem Luschariberge im Kanaltale-Valcanale. Rottweil/N. 1960. Str. 194—208.
P. o. iz: Zeitschrift für Volkskunde 56/1960, Bd. II.
- Gregorič Jože*: Tretjič: Andrej Kančnik rojen v Podčetrtku. — Prosvetni delavec X/1960 (21. XII.) št. 21.
- Hrovatin Radoslav*: Metrika teksta in melodije na Gorenjskem. — Rad kongresa folklorista Jugoslavije VI. Ljubljana 1960, str. 79—82.
- Kumer Zmaga*: Funkcija balade na Slovenskem. (Koreferat na temo »Balada«.) Beograd 1960, str. 137—141.
P. o. iz: Rad kongresa folklorista Jugoslavije u Zaječaru i Negotinu 1958 g.
- V spomin Francu Kramarju. — Glasnik Slovenskega etnografskega društva II/1959-60, št. 2, str. 14.

* Prof. A. Bajec nam je poslal prevod okrožnice francoskega prosvetnega ministrstva iz l. 1952, ki ga zaradi podobnega položaja slovenščine na naših šolah in zaradi tehtne vsebine v celoti objavljamo. Uredništvo.

- Vplivi turških napadov na slovensko pripovedno pesem. Beograd 1960, str. 179—184.
P. o. iz: Rad kongresa folklorista Jugoslavije u Zaječaru i Negotinu 1958 g.
- Življenje ljudske pesmi na Gorenjskem. — Rad kongresa folklorista Jugoslavije VI. Ljubljana 1960, str. 49—53.
- Ludvik Dušan:** Izvor desetništva. — Slovenski etnograf XIII/1960, str. 79—90.
- Matičev Milko:** Ljudsko pripovedništvo danes na Gorenjskem. — Rad kongresa folklorista Jugoslavije VI. Ljubljana 1960, str. 41—43.
- Novak Vilko:** Die Erforschung der slowenischen Volksdichtung in den Jahren 1920—1959. Leipzig 1960. Str. 183—199.
- P. o. iz: Zeitschrift für slavische Philologie XXIX, zv. 1.
- Slovenska ljudska kultura. Ljubljana 1960.
Na str. 224—228: Ljudsko gledališče, str. 232—239: Ljudska pesem, str. 243—246: Ljudsko pripovedništvo.
- Orel Rihard:** Slovenska narodna pesem v Beneški Sloveniji. — Matajur XI/1960 (16. do 31. III.) št. 5 — (1.—15. IV.) št. 6.
- Seemann Erich:** Die deutsche Volksballade und das slowenische Erzähl lied. — Rad kongresa folklorista Jugoslavije VI. Ljubljana 1960, str. 103—109.
- Stanek Leopold:** Janez Bezjak Remšniški, ljudski pevec. — Koledar Mohorjeve družbe 1960, str. 83—85.
- Vodušek Valens:** Alpske poskočne pesmi v Sloveniji. — Rad kongresa folklorista Jugoslavije VI. Ljubljana 1960, str. 55—78.
- Zika Ivan:** Ljudski pisatelj Anton Stražar. — Kamniški zbornik VI/1960, str. 67—68.

II. Slovenska književnost

1. Splošno

- Andoljšek Ivan:** Naš začetni bralni pouk in učbeniki zanj. I. 1551—1869. Ljubljana 1960, 344 str.
Delo vsebuje tudi nove osvetlitve in bibliografske dopolnitve starejšega slovenskega slovstva. Posebej obravnava mladinsko slovstvo navedenega obdobja.
- Borko Božidar:** Italijanski pregled slovenske literature. — Naši razgledi IX/1960 (11. VI.), št. 11, str. 271.
O delu: Giovanni Maver, Letteratura slovena. Milano 1960.
- **B. B.:** Slovenistična prizadevanja Marie Francisce de Castro Gil. — Naša sodobnost VIII/1960, št. 2, str. 188—189.
O razpravi: Poesia eslovena v madridski reviji Revista de Literatura (1956, zv. 19—20).
- Bulovec Štefka in Janko Moder:** Bibliografija prevodov v slovenščino (od maja 1945 do maja 1960). Ljubljana 1960, 166 + (II) str.
- Bunc Stanko:** Seznam gradiva za proslavo. Zbral kolektiv Študijske knjižnice v Kranju. Priredil Stanko Bunc. Ljubljana 1960, VII + 242 + (IV) str.
- Dolenc Janez:** Slovenska prisega iz sredine 18. stoletja. — Loški razgledi VII/1960, str. 221.
- Grafenauer I(van):** Koroška — zibelka slovenskega slovstva. — Koledar Slovenske Koroške 1960, str. 76—81.
- Grivec Franc:** Konstantin und Metod. Lehrer der Slaven. Wiesbaden 1960, 271 str.
- Gspan Alfonz:** Razsvetljenstvo. — Pionir 1960-61, št. 2, str. 55—56.
- (Kališnik Štefan) -nk:** Literarna zgodovina v sodobnem življenju. Prispevek k aktualni temi. — Delo II/1960 (22. X.), št. 290, str. 6.
O predavanju Borisa Paternuja na zborovanju slavistov v Piranu.
- Kopitar Tatjana:** Olivera Goldsmitha The Vicar of Wakefield pri Slovencih do leta 1876. — Slavistična revija XII/1959-60, št. 1—4, str. 194—223.
- Kos Janko:** Družbeno-ideološka struktura in progresivnost današnje književnosti. — Perspektive I/1960-61, št. 3, str. 339—350.
- Kumer Zmaga:** Predreformacijsko izročilo v slovenskih protestantskih pesmaricah in poznejšem razvoju. — Slovenski etnograf XIII/1960, str. 41—54 + 1 priloga.
- Moravec Dušan:** Meščani v slovenski drami. Ljubljana 1960, 312 + (III) str.
- Orožen Božena:** Češki pregled povojne slovenske književnosti. — Naši razgledi IX/1960, str. 503.
O prispevku Františka Bernharta v češki zbirki: Malá moderní encyklopedie, zv. 12.
- **Veronika Deseniška in Barbara Celjska** v češkem leposlovju. Celjski zbornik V. Celje 1960, str. 338—341.
- Paternu Boris:** Literarna zgodovina v sodobnem življenju. — Jezik in slovstvo VI/1960-61, št. 2, str. 38—47.

- Nekaj misli o naši sodobni prozi. (Na rob ankete TT o povojnem slovenskem romanu.) — Naši razgledi IX/1960 (20. II.), št. 4, str. 92.
- Slovenska literarna kritika pred Levstikom. Ljubljana 1960, 166 + (I) str.
- Pirjevec Dušan*: O nekaterih sodobnih vprašanjih slovenske literarne zgodovine. — Jezik in slovstvo VI/1960-61, št. 1, str. 1—5.
- Podbevšek Anton*: O ekspresionizmu. (S tem uvodom je avtor pričel svoj literarni večer v Kranju.) — Primorski dnevnik XVI/1960 (25. XII.), št. 306.
- Pogačnik Jože*: O začetkih slovenske razsvetljenske misli. — Nova obzorja XIII/1960, št. 3—4, str. 128—134.
- Razmišljanje o literarni zgodovini. — Naši razgledi IX/1960 (5. III.), št. 5, (30. IV.), št. 8.
- Ravbar Miroslav in Stanko Janež*: Pregled jugoslovanskih književnosti. Maribor 1960, 606 + (I) str.
- Rupel Mirko*: Novejše raziskave starejšega slovenskega slovstva. — Jezik in slovstvo VI/1960-61, št. 2, str. 67—72.
- Novi izvodi slovenskih protestantik. — Slavistična revija XII/1959-60, št. 1—4, str. 286.
- M. R.: Protestantizem. — Pionir 1960-61, št. 1, str. 24.
- Slovenski Katekizem iz leta 1615. — Slavistična revija XII/1959-60, št. 1—4, str. 104 do 113 + 1 priloga.
- Slodnjak Anton*: Realizam kod Slovenaca. Beograd 1960, 36 str. (Radnički univerzitet. Književnost II. kolo.)
- Realizem. (S slikami.) — Pionir 1960-61, št. 4, str. 119—121.
- Romantizam kod Slovenaca. Beograd 1960, 28 str. (Radnički univerzitet. Književnost II. kolo.)
- Slovenski biografski leksikon*. Deveti zvezek: Raab-Schmid. Uredil Alfonz Gspan s sodelovanjem uredniškega odbora. Ljubljana 1960, 224 str.
- Toporišič Jože*: Slovenska književnost u razdoblju od 1899—1918. Zagreb 1960. Str. 12 do 13.
P. o. iz: 15 dana IV/1960 br. 6.
- Vidmar Josip*: Slovenska poezija. — Naša sodobnost VIII/1960, št. 7, str. 577—587.
- Umetnost je izpoved. Iztrgani aforizmi. — Naši razgledi IX/1960 (29. X.), št. 20, str. 468—469.
- Zadravec Franc*: Pogledi na realizem pri Slovencih med vojnima. — Jezik in slovstvo VI/1960-61, št. 1, str. 8—15, št. 2, str. 58—67.

Janez Logar

(Dalje prihodnjič)

V OCENO SMO PREJELI

- Bevk, France: Slepa ulica. Ljubljana, Slovenska matica 1961
- Kades, Hans: Ljudje v somraku. Roman. Prevedla Gema Hafner. Maribor, Založba Obzorja 1961.
- Richter, Hans Werner: Ne ubijaj. Roman. Prevedel Branko Avsenak. Maribor, Založba Obzorja 1961.
- Mortansson, Eilif: Malan. Roman. Prevedel Janko Moder. Maribor, Založba Obzorja 1961.
- Radisić, Djordje: Pohorska legenda. Pesmi. Prevedel Ciril Zlobec. Maribor, Založba Obzorja 1961.
- Herodot: Zgodbe. Izbor. Prevedel Anton Sovre. Ljubljana, Knjižnica Kondor, Mladinska knjiga 1961.
- Vilfan, Sergej: Pravna zgodovina Slovencev. Ljubljana, Slovenska Matica 1961.
- Šumi, Nace: Ljubljanska baročna arhitektura. Ljubljana, Slovenska Matica 1961.
- Uvodu in književnost. Urednici: Fran Petre i Zdenko Škreb. Zagreb, Znanje 1961.
- Zgodovina slovenskega slovstva III, Realizem II. Uredil Lino Legiša. Napisal Anton Slodnjak. Izdala in založila Slovenska Matica. Ljubljana 1961.

NAROČNIKOM SPOROČAMO,

da tudi šesti letnik revije Jezik in slovstvo lahko pošljejo v vezavo. Pošljite broširane številke revije na naslov ČP »Celjski tisk« Celje vsaj do konca decembra. Originalna vezava v platno stane približno 700 dinarjev.

TAJNIŠKO POROČILO

na občnem zboru Slavističnega društva Slovenije dne 5. XI. 1961

Delovna doba sedanjega odbora Slavističnega društva Slovenije obsega čas med dvema velikima slavističnima manifestacijama: med piranskim zborom slovenskih slavistov in kongresom Zveze slavističnih društev Jugoslavije, ki se je vršil v Ljubljani (18.—23. sept.). Odbor je v prvem obdobju urejal rezultate, definitivno redigiral ugotovitve in sklepe piranskega zbora, jih razposlal na oblastne forume ter oskrbel za njih objavo v tisku. V zadnjem obdobju pa se je bavil s pripravami zveznega kongresa v Ljubljani, saj je razumljivo, da ga niso mogli v celoti pripraviti ljubljanski člani zveznega odbora, marveč so jim morali priskočiti na pomoč tudi drugi člani Slavističnega društva v Ljubljani in sveda tudi odbor Slavističnega društva sam.

Vmesnih nekaj mesecev je odbor SD opravljal tekoče posle in skušal realizirati najvažnejše sklepe piranskega občnega zbora.

V pretekli poslovni dobi so bile v smislu sklepa piranskega zbora ustanovljene podružnice v Celju, Novem mestu, Kopru, Kranju, Novi Gorici in Ljubljani, vtem ko je podružnica v Mariboru dobro delala že prej. Občnih zborov podružnic so se udeleževali člani odbora — povečini s kakim predavanjem. Z največjimi težavami so se borili slavisti v območju Nove Gorice. Vendarle so končno tudi oni podružnico ustanovili in upamo, da jo bodo v letošnjem letu tudi organizacijsko utrdili. Podružnicam smo pošiljali sejne zapisnike, da smo jih tako sproti obveščali o problematiki, s katero se je odbor bavil. Prav tako so podružnice pošiljale odboru poročila o svojih sestankih, načrtih in željah. Povezava med večino podružnic in osrednjim odborom je bila v splošnem dobra. Po sklepu zadnje odborove seje bo slavistična predavanja v Ljubljani organizirala ljubljanska podružnica, pri sestavi programa bo sodeloval tudi osrednji odbor.

Sedma seja SD dne 21. junija je bila plenarna seja; nanjo so bili povabljeni tudi zastopniki podružnic in slovenistov v Zagrebu. Odborniki in drugi člani SD so v smislu 2. točke piranskih sklepov sodelovali pri načrtih za reorganizacijo znanstvenoraziskovalnega dela na področju slavistike, a do ustanovitve potrebnih institucij še ni prišlo.

V smislu naročila piranskega zbora, naj SD vpliva na periodični tisk, da bo redneje in temeljiteje poročal o slavističnih in slovenističnih problemih, je odbor dne 7. VI. 1961 sklical širšo tiskovno konferenco, ki so se je udeležili zastopniki tiska in radia. Odbor je pripravil zanje osnovne podatke o problematiki našega dela, podrobneje pa so jih informirali še predsednik Zveze in člani odbora, ki so se konference udeležili. Tako Radio Ljubljana kot tudi glavno časopisje je poslej posvečalo naši problematiki nekaj več pozornosti.

V okviru odbora so se zaradi lažjega in uspešnejšega dela osnovala različne stalne in občasne komisije — kot je nasvetovalo piransko zborovanje: pedagoško-metodična komisija za pouk slovenskega jezika in literature, komisija za sestavo učnih načrtov za slovenščino; ti dve komisiji sta delali v povezavi s Svetom za šolstvo; komisija za pripravo slovenskih referatov na kongresu Zveze, komisija za postavitev spomenikov Kidriču, Nahtigalu in Ramovšu in druge.

Od sklepov piranskega zbora odbor iz razumljivih razlogov še ni mogel izvršiti sklepa, naj SD organizira strokovne seminarje za obravnavo posameznih perečih vprašanj naše slavistike, sestanke lektorjev pri gledališčih, radiu, televiziji in filmu ter občasna srečanja domačih in tujih slavistov. To ostane kot naloga odbora v naslednjih poslovnih dobah.

Glavna predavanja piranskega zborovanja so bila objavljena v naših glasilih.

Spregovoriti je tu še o drugih akcijah, ki jih je SD zasnovalo in vodilo že v prejšnjih obdobjih, a je moral tudi sedanji odbor skrbeti, da so v redu potekale. Tu sta na prvem mestu naši reviji. Slavistična revija je izšla lani po piranskem zborovanju (XII. letnik za 1959/60). Letošnji zvezek se je iz raznih razlogov zakasnil; povemo pa lahko, da je gradivo XIII. letnika že pripravljeno za tiskarno. Revija Jezik in slovstvo je izhajala redno pod glavnim uredništvom prof. Merharja. Sporočiti moramo, da smo osnovali lastno založništvo in upravo za to revijo. Upravo vodi tov. Ivo Graul; vsi čutimo, da stvar sedaj bolje funkcionira. Društvo je interveniralo tudi v upravi Slavistične revije, sestavilo seznam slavistov in ustanov, katerim naj se revija pošlje, in pripravilo spremeno pismo zanje. Število naročnikov se je tako nekaj popravilo, vendarle še ni zadovoljivo. S tem vprašanjem se bo moral še ukvarjati bodoči odbor.

Odbor je zagotovil gmotna sredstva za obe reviji pri Skladu za pospeševanje založništva. Tako Svetu za prosveto kot članom Sklada za pospeševanje založništva se moramo zahvaliti za veliko razumevanje naših potreb.

Od novih učnih knjig naj posebej navedem prvo knjigo slovenskega berila pod naslovom Slovenska književnost; uredil jo je tov. Pirjevec s sodelovanjem tov. Miheliča in Kosa. Dalje naj omenim, da bo skoraj dotiskana 2. izdaja Slovenskega pravopisa. Zgodovina slovenskega slovstva, ki jo je zasnovalo naše društvo in jo izdaja Slovenska matica, je prispela do III. knjige, pripravlja pa se že IV. knjiga (naturalizem in moderna). Kako izhaja Kondor, tako veste; brez dvoma bi si želeli še pogostejše izhajanje te koristne zbirke, pa tudi ponatisov nekaterih zvezkov, ki se ne dobijo več.

Predavanja so se letos zaradi kasnega občnega zbora, pa tudi zaradi tehničnih težav začela šele v februarju. Izbor tém za predavanja je bil letos pod vtisom naročila piranskega zborovanja, po katerem naj bi se slavisti v večji meri posvečali proučevanju novejših slovenske književnosti. Predavanja smo obenem še osredotočili na literarne ustvarjalce iz Slovenske Primorske. Predavali so: 22. II. 1961 dr. Vladimir Bartol: Iz pisateljeve delavnice; 1. III. 1961 Alojz Rebula: Trst in kultura; 20. III. 1961 Boris Pahor: Na sipini; 24. V. France Bevk: Moja pisateljska pot. Poleg teh avtobiografskih predavanj smo priredili dne 20. aprila 1961 slavnostni večer v počastitev dvajsetletnice vstaje slovenskega naroda. O partizanski liriki je predaval Viktor Smolej, svoje pesmi so recitirali Matej Bor, Vida Brestova in Peter Levec, Jože Koruza pa je recitiral dve Kajuhovi pesmi. Vsa predavanja so bila dobro obiskana, posebno še aprilski spominski večer. Predavanja je tudi letos organiziral in vodil tov. dr. France Bernik.

Od ostalih akcij, opravljenih v preteklem obdobju, naj navedem še nekatere:

Odbor je dal pobudo za počastitev stoletnice rojstva slavista Matije Murka in sodeloval pri organizaciji proslave na Akademiji dne 16. II. 1961. O Murkovem delu je govoril prof. Bratko Kreft.

Ob kongresu Zveze slavističnih društev je SD dne 19. IX. odkrilo spomenike Kidriču, Nahtigalu in Ramovšu pred Narodno in univerzitetno knjižnico. Tu je treba poudariti, da je vso akcijo za izdelavo in postavitve spomenikov ter organizacijo proslave požrtvovalno vodil tov. dr. Kreft ob pomoči delovnega odbora. Odkritja spomenikov se je poleg najvišjih zastopnikov oblasti LRS udeležil tudi podpredsednik Zvezne ljudske skupščine tov. Edvard Kardelj.

Navedem naj še, da so se trije zastopniki odbora dne 10. IX. 1961 udeležili odkritja spominke plošče, ki jo je Svet za prosveto občine Kamnik odkril na rojstni hiši Jožefa Ogrinca v Podgorju. Slavnostni govor je imel član društva prof. Koblar. Na slavnosti v Gradišču v Slovenskih goricah, kjer je mariborska podružnica SD odkrila ploščo Kraigherja, Cankarju in Brnčiču, je zastopal SD predsednik (dne 1. X. 1961). — Odbor je sodeloval tudi pri načrtih za ureditev Navja in podal predlog, naj bi se nagrobniki znamenitih mož z Navja prenesli na primerno urejeno območje Križank.

V avgustu in septembru so terjale od odbora mnogo dela priprave za kongres Zveze slavističnih društev v Ljubljani. Tu je treba posebej omeniti požrtvovalno delo tov. Staneta Suhadolnika, ki je prevzel organizacijo namestitve udeležencev po domovih in hotelih in vodil ves čas kongresa informacijsko pisarno. Če omenim samo dejstvo, da se je iz južnih republik udeležilo kongresa skoraj 200 ljudi več, kot je bilo prijavljenih delegatov, potem si lahko predstavljamo delo, ki ga je spričo stanovanjske stiske v Ljubljani moral opraviti tov. Suhadolnik. Prav tako so opravili veliko delo tudi člani mariborske podružnice, ki so vzeli na svoje rame organizacijo izleta v Maribor in na Pohorje. Naše društvo je organiziralo in omogočilo udeležbo 35 delegatov iz Slovenije (11 iz Ljubljane, 6 iz Maribora, 4 iz Celja, 4 iz Novega mesta, 3 iz Gorice, 4 iz Kranja, 3 iz Kopra). Tem in še nekaterim slovenskim slavistom iz drugih republik je društvo plačalo kongresne stroške.

Za izvršitev vseh naštetih akcij so bila seveda potrebna precejšnja denarna sredstva. Ta nam je z vsem razumevanjem naklonil Svet za prosveto in kulturo LRS; nekaj denarne podpore smo prejeli tudi od Sveta za šolstvo, za organizacijo predavanj pa posebej še od SZDL okraja Ljubljana. Izvršni svet pa je prispeval sredstva za postavitve spomenikov Kidriču, Nahtigalu in Ramovšu. Razumevanje, ki so ga pokazali do našega dela našeti forumi, nam je omogočalo izvrševanje nalog; bilo nam je tudi v moralno podporo in spodbudo pri težavnem delu. Zato jim moramo izreči iskreno zahvalo odbora in vsega članstva SD.

Ob koncu naj navedem še nekaj števil, ki se nanašajo na tajniško poslovanje: vložni zapisnik izkazuje 138 števil, od tega 35 prejetih in 83 oddanih pisem. Če upoštevamo, da je mnogo pisem šlo na podružnice in drugim tudi v več primerkih, se nam pokaže, da je bilo število odposlanih dopisov še mnogo večje. Odborovih sej je bilo 9, ena od teh plenarna. Vsa došla pošta kot tudi kopije poslanih dopisov in sejnih zapisnikov so vložene v posebno mapo.

Janez Logar